

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nete Balslev Wingender

ARVEN
EFTER

MARTHA WÆRN

ARKI · Varia / Det Wærnske Institut 1992

Arven efter Martha Wærn

Arven efter Martha Wærn

Pigeopdragelse i 1800- og 1900-tallets
Wærnske Institut

Ved Nete Balslev Wingender

Med fortegnelser over Det Wærnske Instituts
og Mariaforbundets arkiver

ARKI · Varia / Det Wærnske Institut 1992

© ARKI · Varia. Serviceselskab ved Landsarkivet,
København og Det Wærnske Institut
Tryk: Winds Bogtrykkeri, Haderslev
Udgivet med støtte af Mariaforbundet,
Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond
ISBN 87-89409-03-5

Forside:

*Martha Wærn efter maleri fra 1804 af professor
C.A. Lorentzen (original findes i Mariaforbundets
efterskole på Kastanievej, Frederiksberg)*

Bagside:

*»Mariehøns« ivrigt beskæftiget med håndarbejde under
billedet af Det Wærnske Instituts stifterinde
(billedet er formentlig fra 1920'erne)*

*Hvis ikke andet er nævnt stammer bogens illustrationer
fra de to institutioners arkiver i Landsarkivet.*

Forord

I januar 1991 fik Landsarkivet en henvendelse fra fhv. undervisningsinspektør mag. art. Kamma Struwe om, at der i Mariaforbundets efterskole på Kastanievej, Frederiksberg, var bevaret et stort arkiv fra Det Wærnske Institut, der omfattede materiale tilbage til instituttets oprettelse i 1814. Dette blev indledningen til et godt samarbejde med Det Wærnske Institut, repræsenteret ved fhv. højesteretspræsident Mogens Hvidt og Mariaforbundet, repræsenteret ved formanden for bestyrelsen Hanne Christiani om afleveringen af de to institutioners arkiver og udarbejdelsen af den foreliggende bog.

Landsarkivet er glad for sammen med Det Wærnske Institut at kunne udgive »Arven efter Martha Wærn«, der både indeholder arkivfortegnelser over et materiale, der er temmelig unikt til belysning af den tidlige pigeopdragelse, og en afhandling om Det Wærnske Institut og dets forbindelse med Mariaforbundet, udarbejdet af ph.d. Nete Balslev Wingender. Arbejdet med ordning og registrering af arkiverne er foretaget af Nete Balslev Wingender i Landsarkivet under tilsyn af arkivar dr. phil. Erik Nørr.

Det Wærnske Institut og Mariaforbundets arkiver er tilgængelige for forskning efter Landsarkivets almindelige tilgængelighedsregler.

Landsarkivet, København april 1992
Grethe Ilsøe
Landsarkivar

Som det fremgår af landsarkivarens forord, begyndte det med omsorgen for arkivalierne. Men deraf voksede – ikke mindst på initiativ af Kamma Struwe – ønsket om en bred skildring af Det Wærnske Instituts historie og skolens liv til supplement af lektor Vilhelm Balslevs skrift fra 1914. Og da Mariaforbundet siden 1924 har videreført instituttets gerning, har det været værdifuldt, at også de sidste ca. 70 år er inddraget i skildringen.

Direktionen for Det Wærnske Institut bringer en varm tak til Landsarkivet og til professor, dr. pæd. Vagn Skovgaard-Petersen og arkivar

ved Landsarkivet, dr. phil. Erik Nørr, der har vist arbejdet stor interesse og ydet værdifuld bistand. Og ikke mindst takker vi ph.d. Nete Balslev Wingender for et fortræffeligt arbejde, der – på videnskabelig basis – er båret af en levende fremstilling. Den vil forhåbentlig tiltrække mange læsere – både fra Mariaforbundets talrige venner og fra skolehistorisk interesserede.

Til afholdelsen af udgifterne ved bogen er ydet bidrag fra Mariaforbundet. Desuden er modtaget et tilskud fra Konsul George Jorck og hustru Emma Jorck's Fond, for hvilket vi bringer vor hjerteligste tak.

For direktionen for Det Wærnske Institut
Mogens Hvidt
fhv. højesteretspræsident

Indhold

Indledning	9-10
1. Martha Wærns tanker om instituttets formål og pædagogiske indhold	11-22
Martha Wærns opvækst	11
Ægteskab og enkestand	14
Martha Wærns formål med pigeopdragelsesinstituttet	15
Optagelsesbetingelser	16
Opdragelse og undervisning	17
Lærerne	18
Efter opholdet på instituttet	19
Instituttets ledelse	19
Martha Wærn – et barn af sin tid	21
2. Martha Wærns tanker virkeliggøres	23-55
Det Wærnske Institut oprettes	23
Louises optagelse som elev i Det Wærnske Institut	26
Louises ankomst til instituttet	28
Oplæring til husarbejde	31
Instituttets hovedfag: håndarbejde	34
Undervisning i boglige fag	40
Flid og god opførsel belønnes	45
Det kåde sind holdes i tømme	47
Forselser og straffe	48
Pigernes fremtid	52
3. Det Wærnske Instituts samarbejde med Mariaforbundet	56-78
Det Wærnske Instituts lukning	56
Indledende forhandlinger med Mariaforbundet	56
Fra børnehjem til husholdningsskole	63
Spørgsmålet om Det Wærnske Instituts selvstændighed	65
Samarbejdet med Mariaforbundets praktisk-social kursus	68
En klagesag	74

Afslutning	79-80
Personfortegnelse	81-83
Direktører for Det Wærnske Institut 1814-1992.....	81
Inspektører på Det Wærnske Institut 1814-1921	81
Lærerinder (forstanderinder) på Det Wærnske Institut 1814-1921	82
Lærere og lærerinder på Det Wærnske Institut.....	82
Frielever på Det Wærnske Institut	82
Betalende elever på Det Wærnske Institut	83
Kilder og litteratur	84-85
Om Det Wærnske Instituts arkiv	86-89
Registratur over Det Wærnske Instituts arkiv	90-100
Om Mariaforbundets arkiv	101-103
Registratur over Mariaforbundets arkiv	104-118

Indledning

På Mariaforbundets bygning, Kastanievej 2 på Frederiksberg, er der højt oppe på muren ud mod Kastanievej indsat en lille uanselig stenplade med inskriptionen »Det Wærnske Institut«. Den opmærksomme forbipasserende studser: hvad er Det Wærnske Institut, og hvorfor er den plade indsat i Mariaforbundets bygning? Svarene findes i denne bog.

I foråret 1991 fik Landsarkivet i København en henvendelse fra fhv. højesteretspræsident Mogens Hvidt, direktør for Det Wærnske Institut, og Hanne Christiani, formand for Mariaforbundets bestyrelse, om aflevering af dels Det Wærnske Instituts arkiv, der befandt sig i bygningen på Kastanievej, dels Mariaforbundets arkiv. Det blev min opgave at ordne og registrere de to arkiver. Men også at skrive om Det Wærnske Institut og om instituttets samarbejde med Mariaforbundet.

Det Wærnske Institut blev oprettet i 1814 som opdragelses- og undervisningsinstitut for piger og indgik i 1921 et samarbejde med Mariaforbundet. Instituttets udvikling indtil 1914 er for så vidt beskrevet, idet dets inspektør – og senere direktør – Vilhelm Balslev på grundlag af instituttets arkiv skrev jubilæumsskriftet »Det Wærnske Institut gennem Hundrede Aar«. Desværre findes der ikke mange eksemplarer tilbage af dette lille udmærkede skrift.

Hvor Vilhelm Balslev i sit jubilæumsskrift giver en kronologisk beskrivelse af instituttets udvikling, er min fremstilling bygget op omkring tre temaer, der hver udgør et kapitel. Jeg har dels udvalgt centrale begivenheder i instituttets historie, dels skriver jeg mere indgående om kortere perioder af instituttets liv. Desuden fører jeg »historien« op til i dag.

Bogens første kapitel handler om instituttets baggrund. Hvem var Martha Wærn, stifterinden af Det Wærnske Institut? Hvilke tanker havde hun gjort sig m.h.t. det planlagte pigeinstitut?

I det følgende kapitel forsøger jeg med en elev som eksempel at give et indtryk af instituttet og nogle træk af den oplæring, pigerne fik. Mit valg faldt på Marie Louise Westergaard, født 1836. Marie Louise Westergaard, fremover kaldt Louise, var elev på instituttet fra 1845 til 1853. Valget af en elev fra netop den tidsperiode hang sammen med kildematerialets art, idet det først var fra denne tid, at også de mandlige lærere i

årlige vidnesbyrd gav egentlige beskrivelser af elevernes adfærd og flid, hvilket gør det muligt at tegne et mere fyldestgørende og nuanceret billede af eleverne. Samtidig findes der for perioden frem til 1863 grundige optegnelser om eleverne, deres baggrund, udvikling på instituttet, fremtidige beskæftigelse m.v., der kan være med til at gøre fremstillingen levende. Valget af Louise er sket ud fra et ønske om at fortælle om en typisk gennemsnitselev, d.v.s. en elev der ud fra lærerpersonalets beskrivelser ikke adskilte sig fra flertallet af instituttets elever.

Da eleverne ikke selv kommer til orde i kildematerialet, er Det Wærnske Institut og Louises oplæring skildret ud fra instituttets synsvinkel, d.v.s. overvejende ud fra direktionens, inspektørens og lærerpersonalets udtalelser.

Bogens sidste kapitel handler om, hvordan samarbejdet med Mariaforbundet indledtes og forløb. I forbindelse med udarbejdelsen af dette kapitel har jeg haft glæde af at tale med Nanna Schmidt, inspektrice på Mariaforbundet 1928 til 1972, med Ingeborg Olsen, formand for elevforeningen 1956-76, og Kirsten Haagensen, husholdningslærer på Mariaforbundet 1943 til 1978. De havde desuden alle tre været Mariaforbundets elever i 1920'erne og 30'erne. Samtalen var med til at give mig et indtryk af Mariaforbundet og dets arbejde.

Ud over selve fremstillingen omfatter bogen et supplement til Vilhelm Balslevs lærer- og elevfortegnelse, d.v.s. disse fortegnelser er ført frem til 1921, hvor instituttet blev nedlagt som pigeskole. Desuden omfatter den en fortegnelse over instituttets direktører, inspektører og lærerinder eller forstanderinder, som de blev kaldt i instituttets senere år, fra oprettelsen i 1814 til 1921 – for direktionens vedkommende frem til i dag. En sådan fortegnelse findes ikke i Vilhelm Balslevs jubilæumsskrift, idet disse personer omtales i selve fremstillingen. Endelig omfatter bogen en registratur over Det Wærnske Instituts arkiv og Mariaforbundets arkiv. Her kan hentes inspiration for andre, der ønsker at fordybe sig i tidligere tiders pigeopdragelse.

Som støtte for mit arbejde blev der nedsat et udvalg bestående af tidligere undervisningsinspektør Kamma Struwe, der repræsenterede Det Wærnske Institut og Mariaforbundet, professor Vagn Skovgaard-Petersen, Danmarks Lærershøjskole, og arkivar Erik Nørr, Landsarkivet i København. Dette udvalg har med opmuntring og kritik virket som inspirator for mit arbejde.

Martha Wærns tanker om instituttets formål og pædagogiske indhold

»... Min Attraae efter at kunde i Overensstemmelse med mine Evner bidrage mit til at gavne det Offentlige ved at sørge for at lade danne en liden Deel af mit Kjøn til paa en gavnlig og anstændig Maade at ernære sig selv, og om de i Tiden blive gifte da at vorde vindskibelige Koner og retskafne Mødre ...«

Sådan indledte den senere geheimekonferensrådinde Martha Wærn den plan, der skulle blive grundlaget for »Det Wærnske Opdragelses- og Underviisnings Institut for fattige Piige Børn af Borgerstanden«.

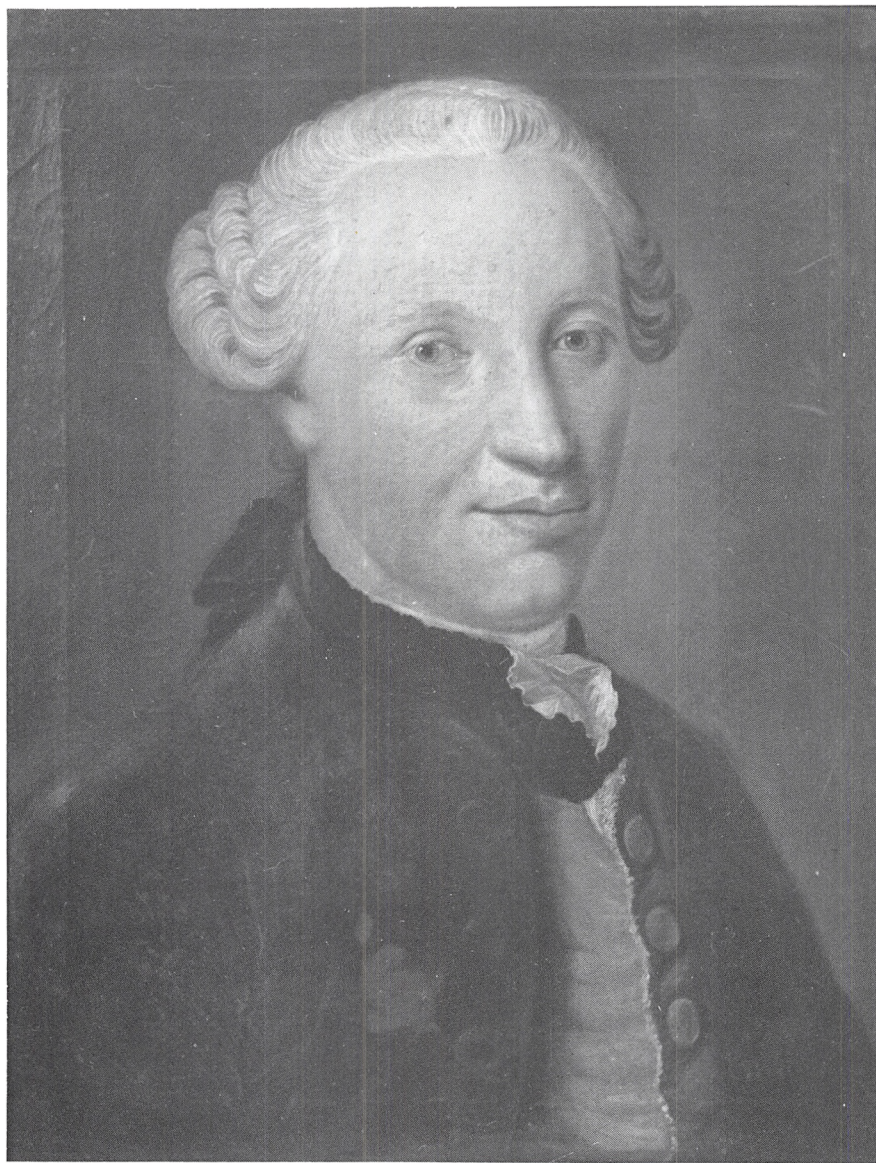
Martha Wærns opvækst

Martha Wærn blev født den 22. april 1741 som yngste barn af den velhavende købmand i Kristiania, Poul Haslef og dennes hustru Anna, født Bruun.¹ Samme år døde hendes moder og faderen giftede sig med Anna Catharine Clausdatter Wiel. Dette andet ægteskab forblev barnløst.

Hvordan barndomslivet forløb for den lille Martha og hendes ældre søster, Anna Maria, ved vi ikke. Men vi må formode, at de to søstre har fået en opdragelse, der passede sig for den tids rige borgerskabs døtre og som sigtede mod et fremtidigt ægteskab. En opdragelse, der foregik i hjemmet, og som var lagt an på pigernes moralske og religiøse dannelse, deres oplæring i færdigheder som klaverspil, sang, dans, tegning og finere brodering samt i at kunne styre en større husholdning. Den intellektuelle opdragelse begrænsede sig til de nødvendigeste kundskaber i læsning, skrivning og regning samt i de på den tid vigtigste sprog: fransk og tysk.

Pigeopdragelsen var bestemt af tidens forestilling om, at kvinden var svagere end manden, og at hendes placering var i hjemmet. Den franske

1. Oplysningerne om Martha Wærn er fra Balslev, 1914, s. 7f og Dansk biografisk leksikon 3. udgave, 1984.

Morten Wærn (1728-96). Før sit giftermål med Marthas søster havde Morten Wærn opholdt sig i England for at studere glasproduktion og blev i den forbindelse anholdt som industrispion. Hjemkommen til Norge blev han for sit farefulde arbejde belønnet med embedet som proviantforvalter i Frederiksstad med tilladelse til at lade embedet bestyre af en anden (Balslev, 1913, s.8).

Martha Wærn (1741-1812) malet 4 år efter sit giftermål med Morten Wærn. Malerierne af Morten og Martha Wærn hænger i Det Wærnske Instituts gamle bygning Kastanievej 2 på Frederiksberg.

opdragelsesskribent Fénelon udtrykte det således i et værk om pigers opdragelse fra 1687:

»Deres Legeme, saavel som deres Forstand er mindre fast og stærk end Mandfolkene. Til Erstatning har Naturen tildelt dem Behændighed, Rethed og Omhyggelighed for Huusvæsenet, at de i Stilhed kunne sysselsætte sig i deres Huse«. ²

Kvindens behov for kundskaber blev således ikke alene anset som begrænset, men der var biologisk sat en grænse for, hvor meget hun måtte og kunne lære. Denne forestilling må også have præget Marthas opdragelse.

Ægteskab og enkestand

Da Martha var 26 år gammel, blev hendes søster Anna Maria gift med Morten Wærn, der kort efter fik en stilling som by- og rådstueskriver i Kristiania. I februar 1771 – efter fire års ægteskab – døde Anna Maria barnløs.

Vi må formode, at Martha, der endnu var ugift, blev boende i sit barndomshjem, og at hun efter stedmoderens død i 1770 forestod husholdningen. I november 1771 – godt et halvt år efter søsterens død – blev hun gift med Morten Wærn. Heller ikke de fik nogen børn.

Tildels p.g.a. døvhed søgte Morten Wærn i 1776 sin afsked og fik tildelt titlen generalkrigskommissær. Efter Poul Haslefs død i 1781 flyttede Martha Wærn og hendes mand til København. Begge havde de danske rødder, idet såvel Poul Haslef som Petter Mortenssøn Wærn, Morten Wærns far, var født i Jylland.

I 1796 døde Morten Wærn. De to ægtefæller havde, da de blev gift, oprettet et gensidigt testamente, der indsatte den længstlevende som universalarving. Martha, der også havde arvet efter sin fader, stod tilbage med en større formue, som hun fik kongelig tilladelse til frit at disponere over. Da et dokument på den tid ikke var juridisk gyldigt med en kvindes underskrift alene, antog hun til sin lavværge³ den

2. Citeret efter Winge, 1981, s. 21. Værket kom i en dansk oversættelse i 1776.

3. Definition af lavværge hos Hvidtfeldt, 1970: lavværge betyder oprindeligt blot lovlig værge, men anvendtes senere specielt om den værge, som en enke havde taget sig eller fået beskikket af myndighederne.

norskfødte Peter Andreas Rosenvinge Kolderup (1761-1824) – adlet i 1811 under navnet Kolderup Rosenvinge.⁴

Kun få år efter sin mands død oprettede Martha Wærn et testamente, hvori hun bestemte, at største delen af hendes formue skulle bruges til

»... det Opdragelses Institut for Fruentimere som i Overensstemmelse med vedhæftede af mig underskrevne og forseglede Plan efter min Død skal oprettes ...«⁵

Martha Wærns formål med pigeopdragelsesinstituttet

I indledningen til den i testamentet omtalte plan gav Martha Wærn udtryk for, hvorfor hun anså oprettelsen af et opdragelsesinstitut for pigebørn for at være af stor vigtighed. Hendes erfaring havde lært hende, skrev hun,

»... at Mangel paa fornuftig Opdragelse og Savnet af nyttige og til huuslig Vindskibelighed udfordrende Kundskaber, ofte har standset den huuslige Lykke, undertiden bevirket til Ophævelsen af ægteskabelig Forbindelse og ikke sielden givet Anledning til Dannelsen af vanartige og uoplærte Børn, hvilke formedelst Mangel paa nyttige Kundskaber ere blevne Forældre, Staten og tilsidst sig selv til Byrde ...«⁶

Det var kvindens biologisk bestemte opgaver som husmoder og moder, der i Martha Wærns øjne var truet som følge af pigernes mangelfulde opdragelse og oplæring. Og dermed i virkeligheden en vigtig del af samfundets fundament.

Martha Wærn mente især at have sporet en sådan uheldig opdragelse i »Middelstanden«. Hun ønskede derfor at oprette et opdragelsesinstitut for døtre af »fattige, ordentlige og vindskibelige« borgere i København og Kristiania og for fattige, faderløse døtre af civile og gejstlige em-

4. I det følgende vil navnet Kolderup Rosenvinge blive benyttet.

5. Sager vedr. konferensrådinde Martha Wærns testamente og bo. 1770-1985. Post 4 i testamentet, som hun underskrev den 12. dec. 1800.

6. samme. Testamentets indledningsord. Det følgende vil ikke være en gennemgang af testamentet i sin helhed, men vil være begrænset til de bestemmelser, der snævert berører undersøgelsens emne.

bedsmænd i Danmark og Norge. Denne geografiske udstrækning var ikke alene bestemt af hendes nære tilknytning både til Kristiania og København, men også af at Danmark og Norge på den tid var ét kongerige med fælles regering og administration. Endelig bestemte Martha Wærn, at trængende døtre af tidligere »værdige og retskafne« elever skulle have fortrinsret til instituttet.

Martha Wærn ønskede således at oprette en opdragelses- og undervisningsinstitution for piger fra hjem, hvis opdragelsesmål ikke var så forskelligt fra hendes eget. Men som socialt var så meget ringere stillet, at der ikke var råd til at give døtrene en passende privatundervisning i hjemmene eller at sende dem i de private pigeskoler, der i 1790'erne dukkede op især i København.

Det var Martha Wærns tanke, at disse piger gennem oplæring på instituttet ikke alene skulle blive dygtige husmødre og mødre – »om de i tiden blive gifte«. Men de skulle også oplæres til at kunne forsørge sig selv på en for deres stand anstændig måde både inden et ægteskab og hvis de forblev ugifte.

Hermed gav Martha Wærn udtryk for en ganske realistisk forestilling om pigernes fremtid. Måske har hendes eget relativt sene ægteskab åbnet hendes øjne for, at ægteskab ikke var enhver pige forundt. Og da fattige borgere og embedsmandsenker ikke var i stand til at forsørge deres ugifte døtre, måtte disses opdragelse lægges an på, at de skulle kunne ernære sig selv.

Optagelsesbetingelser

Planen for opdragelsesinstituttet bærer præg af, at Martha Wærn havde gjort sig omhyggelige overvejelser om optagelsesbetingelser og om optagelsens form.

Det blev bestemt, at pigerne ikke kunne optages, før de var fyldt 7 år og ikke senere end i 10-års alderen. Pigerne, der skulle optages på prøve det første halve år, skulle være

»... sunde, frie for tilsyneladende Hengivenhed til Laster og frie for saadanne Feil ...,«

som ville gøre dem uegnede til at drage nytte af oplæringen.(§ 2b). Skulle der alligevel blive optaget piger, der p.g.a. skændig opførsel,

fysiske eller psykiske svagheder ikke var i stand til at indordne sig under instituttets regler eller følge med i undervisningen, da var forældre eller værger forpligtet til at fjerne dem fra instituttet. Og de kunne – påpegede Martha Wærn – under ingen omstændigheder atter genoptages (§ 7).

Antallet af elever på instituttet fastsatte Martha Wærn til 16. Dette antal kunne dog forøges, hvis det økonomiske grundlag kunne bære det.

Opdragelse og undervisning

På instituttet skulle pigerne have gratis bolig, kost og klæder. M.h.t. til deres påklædning fastslog Martha Wærn, at den skulle være »... tarvelig, anstændig og saavidt muligt eensformig ...« (§ 5). At pigers pyntræng og forfængelighed skulle bekæmpes gennem opdragelse var en holdning, der går igen i tidens opdragelseslitteratur.⁷ Set i en bredere sammenhæng afspejler bestemmelsen den modvilje mod overdådighed, der generelt prægede oplysningstiden.

Ansvar for pigernes opdragelse og pleje skulle ene og alene være instituttets, så længe de var under dets forsyng. Forældre eller værger måtte frasige sig enhver ret til at blande sig (§ 2e).

I planens § 4 gjorde Martha Wærn rede for, hvad det var for en opdragelse og undervisning, hun ønskede for pigerne. De burde skrev hun,

»... fra Begyndelsen af bibringes alle de Grundsætninger man har Ret til at fordre hos ethvert velopdraget og dydigt Fruentimer, holdes til den højeste Grad af Reenlighed og Orden, tillades en for Helbreden tjenlig Bevægelse og gives grundig og vedvarende Underviisning i Theologie, Moral og Alt, hvad der henhører til det borgerlige Huusholdnings Væsen ...«

Til oplæring i borgerlig husholdning hørte såvel teoretisk som praktisk undervisning i at lave mad, bage, sylte, brygge, vaske, stryge, polere, gøre rent, sy, spinde, strikke og

7. Jvf. Winge, 1981, s. 21, s. 39.

»... andre deslige Videnskaber, der udfordres af et til Huusholdning vel oplært Fruentimer, og udi hvilke Videnskaber de tillige bør øves iideligen saaledes: at de i Tiden paa egen Haand med Fuldkommenhed kunne udøve og fralære sig Alt, hvad Stiftelsen har ladet dem lære ...«

Desuden burde pigerne lære at læse og så megen skrivning og regning, som måtte være nødvendig for en ordentlig husholdningsførelse.

Det var kvindens særlige arbejdsområder, Martha Wærn havde i tankerne som oplæringens omdrejningspunkt. Det var til at varetage husmoderrollen eller for den ugifte kvinde husholderskerrollen, pigerne skulle oplæres. Og det skulle ske så grundigt, at de ville være i stand til at oplære deres egne døtre eller eventuelt døtrene i den familie, de fik tjeneste hos.

Desuden burde de piger, der blev anset som egnede dertil, også undervises i brodering, tegning og hvad der ellers blev opfattet som nyttige for en dannet kvinde. Martha Wærn anså dog ikke sådanne færdigheder for ganske nødvendige, da de ikke umiddelbart krævedes af en »duelig Huusholderske«. Instituttets hovedopgave var at oplære pigene til at forestå en husholdning samt at tildanne og sy linned og klæder i eget eller i fremmed hjem.

Det nyttebetonede skinner således klart igennem Martha Wærns opdragelses- og undervisningsplan. Det gjaldt om at opdrage pigerne til deres fremtidige plads i samfundet. Det var gudsfrygt, gode moralske egenskaber, arbejdsomhed, renlighed og orden samt færdigheder inden for husholdning og håndarbejde, der skulle indarbejdes i pigerne. Kundskaber, der hørte til uden for dette snævre kvindelige univers, indgik ikke i Martha Wærns undervisningsplan.

Hvert år – på Martha Wærns fødselsdag den 22. april – skulle eleverne ved en offentlig eksamen overhøres i, hvad de havde lært, og deres håndarbejder skulle fremvises. Samme dag skulle der til opmuntring og belønning uddeles små præmier til de flittigste og dygtigste elever.

Lærerne

Til at undervise pigerne skulle ansættes to

»... af gode moralske og for retskaffen Vandel bekendte Enker eller ugifte Fruentimer af Middel Alder«,

som kunne forestå og undervise i alt, hvad der havde med husholdningsvæsenet at gøre og i håndarbejde (§ 9). Lærerinden i håndarbejde skulle ud over skrædder- og linnedsyning, strikning og spinding også kunne undervise i de – ifølge Martha Wærn – nyttige, men ikke ganske nødvendige sysler som brodering og tegning.

Selvom det ikke bliver sagt direkte ligger det implicit, at de to lærerinder skulle bo på stedet og være omkring pigerne hele døgnet. Pigerne burde, pointerede Martha Wærn, hverken i undervisnings- eller fritimerne overlades til sig selv, men være under stadig opsyn af lærerinderne (§ 4). En sådan konstant overvågen var ifølge tidens pædagogiske tænkning nødvendig i opdragelsen af børnene til streng lydighed og orden.

Til at undervise i kristendom, læsning, regning, skrivning og moral skulle ansættes en »god og retskaffen Lærer«. Denne mandlige lærer måtte ifølge Martha Wærn under ingen omstændigheder have sin bolig i instituttets bygning (§ 10). Det samme gjaldt den fuldmægtig – en »duelig Mand« – som direktionen kunne ansætte, hvis den anså det for nødvendigt for instituttets administrative arbejde (§ 11).

Efter opholdet på instituttet

Martha Wærns overvejelser gjaldt ikke kun pigerne, mens de var på instituttet, men også deres fremtid. Efter at pigerne var konfirmeret – hvilket burde ske inden deres 17. år – skulle de sendes hjem til forældre eller værger. Kunne de ikke modtage pigens, eller vurderede instituttet, at hun ikke ville være tjent med at blive sendt tilbage dertil, da var instituttet forpligtet til at skaffe hende et passende og anstændigt arbejde. Indtil det kunne ske, måtte hun arbejde på instituttet, hvis hun vel at mærke fortsat var flittig og opførte sig upåklageligt (§ 6.1) Udmærkede en elev sig ved flid og god opførsel såvel under opholdet på instituttet som efter, bestemte Martha Wærn, at hun ved indgåelse af ægteskab skulle få tilskud til brudeudstyr (§ 6.5).

Instituttets ledelse

Til at lede instituttet valgte Martha Wærn sin lavværge, P.A. Kolderup Rosenvinge og kancelliråd i Danske Kancelli, senere konferensråd Peter Johan Monrad (1758-1834).

P.A. Kolderup Rosenvinge (1761-1824) var Martha Wærns nærmeste rådgiver og instituttets førstedirektør.

P.J. Monrad (1758-1834) blev efter Martha Wærns ønske P.A. Kolderup Rosenvinges meddirektør (Det kgl. biblioteks billedsamling)

Martha Wærn må have kendt P.J. Monrad fra Kristiania, ikke nødvendigvis fordi også han var født og opvokset i den by, men af familiære grunde.⁸ Også P.A. Kolderup Rosenvinge kan Martha Wærn have kendt fra Kristiania, hvor han fra 1779 opholdt sig som ung korporal.⁹ P.g.a. svagt helbred opgav han i 1781 den militære løbebane og tog et par år senere den juridiske embedseksamen fra København, hvor han blev ansat i Hof- og Stadsretten.

For deres ulejlighed både som executores ved hendes bo og som direktører for det planlagte pigeopdragelsesinstitut besluttede Martha Wærn, at P.A. Kolderup Rosenvinge og P.J. Monrad årligt skulle modtage 800 rigsdaler. Beløbet skulle for fremtidige direktører dog nedsættes til 400 rigsdaler ud fra den begrundelse, at arbejdet ville blive mindre omfattende, når boet var afsluttet og instituttet oprettet. Endvidere bestemte Martha Wærn, at når en af direktørerne døde, skulle den tilbageblevne være berettiget til at vælge som hans efterfølger

8. P.J. Monrads fader, Søren Seerup Monrad, optrådte som vitterlighedsvidne ved Poul og Anna Catharine Haslefs testamente fra 1770, hvor han benævnes svoger.

9. Oplysningerne stammer fra Dansk biografisk leksikon, 3. udgave, 1984.

»... en anden bekjendt, retskaffen, duelig og her i Staden bosat Mand ...«¹⁰

Som en særlig påskønnelse fik P.A. Kolderup Rosenvinge ret til selv at vælge sin efterfølger.

Opdragelses- og undervisningsplanens sidste paragraf var en utvetydig tillidserklæring til de to personer, som Martha Wærn havde udvalgt til at realisere sin plan. Hun skrev følgende:

»Min Tillid til de af mig selv udnævnte Bestyrere af ovenmeldte Institut, gjør det overflødig for mig at meddele dem nogen anden Instrux end den, som denne min Plan indeholder; derimod har saavel Planens mulige Ufuldstændighed, som mit Ønske for Stiftelsens Varighed og Fremvæxt, bestemt mig til herved at paalægge og befuldmægtige Dem til efter min Død uden Ophold at udarbejde en Fundats byggende paa de Grundsætninger denne Plan indeholder, og paa saadan Fundats at erhverve kongelig allernaadigst Confirmation.«

Martha Wærn – et barn af sin tid

Martha Wærn planlagde det pigeopdragelsesinstitut, der skulle komme til at bære hendes navn, i en tid præget af en forøget interesse for opdragelse. Oplysnings- og reformtidens tænkning havde vakt interesse for rationel udnyttelse af de enkelte mennesker – også kvinderne – i samfundet. Den kom til udtryk i en række udenlandske og danske opdragelsesteoretiske skrifter, hvor det traditionelle syn på pigers opdragelse blev diskuteret. Pigerne skulle opdrages til »lyksaliggjørende Ægtefæller, dannede Mødre, vise Forstandsker af den indvortes Husholdning«, som den tyske pædagog J.H. Campe udtrykte det, og der blev stillet krav om forbedring af deres opdragelse og undervisning, så de i højere grad ville være i stand til at leve op til denne deres bestemmelse og kald.¹¹

Begunstiget af et økonomisk opsving førte tankerne om forbedret

10. Sager vedr. konferensrådinde Martha Wærns testamente og bo 1770-1985. Testamentets post 10.

11. Citeret efter Winge, 1981, s. 37. Jvf. også Gold s. 28ff.

pigeopdragelse til, at der særligt i København blev oprettet en række private pigeskoler. Det drejede sig især om skoler, der henvendte sig til det velhavende borgerskabs og den »uformuende Middelstands« døtre, og hvor der foruden håndarbejde undervistes i sprog og boglige fag.

Martha Wærn må have været bekendt med såvel den pædagogiske debat i tiden som med det behov for forbedret pigeopdragelse, som også de nyopdukkede private pigeskoler afspejlede. Det har derfor næppe været nogen tilfældighed, at det var til et pigeopdragelsesinstitut, hun bestemte det meste af sin formue – et beløb på 200.000 rigsdaler.

Martha Wærns testamentariske bestemmelser skal desuden ses i lyset af en tid, hvor sociale og pædagogiske foranstaltninger i høj grad var et spørgsmål om privat godgørenhed. »Det søsterlige Velgøreheds- og Selskabs Skole«, der blev oprettet for døtre af den ubemidlede middelstand i 1791, er et sådant eksempel. Den private godgørenhed eller filantropi var borgerskabets forsøg på at løse samfundets sociale problemer. »At gavne det Offentlige« var da også et erklæret mål for Martha Wærn.¹²

Martha Wærns filantropiske sindelag afspejler sig ikke alene i hendes bestemmelse om oprettelsen af et pigeopdragelsesinstitut for fattige borgerdøtre og faderløse embedsmandsdøtre, men også i de ikke ubetydelige summer, hun testamenterede til forskellige velgørende formål, f.eks. til Almindelig Hospital, Nicolaj Sogns Arbejdshus og til Sct. Hans Hospital, hvor beløbet skulle anvendes til »Linned, Gang- og Sengeklæder til nødlidende Lemmer«.

Martha Wærn synes at have været en både handlekraftig og ambitiøs kvinde. Et par år før sin død købte hun sig kongelig tilladelse til at bære titlen af geheimekonferensrådinde.¹³ Til gengæld testamenterede hun – tilsyneladende tilskyndet af P.A. Kolderup Rosenvinge – en større sum til det norske landkadetakademi.¹⁴ Et sådant titelkøb var ikke ualmindeligt i datiden, hvor titler var afgørende for placeringen på den sociale rangstige.

Martha Wærn ønskede udtrykkeligt, at pigeinstituttet skulle bære navnet Det Wærnske Institut. Derved efterlod hun sig et synligt og varigt minde for eftertiden, da hun døde den 27. januar 1812.

12. Se det indledende citat.

13. Jvf. Povl Engelstoft om Martha Wærn i Dansk biografisk leksikon, 3. udgave, 1984.

14. samme. Også H. Hjorth-Nielsen i Dansk biografisk leksikon om P.A. Kolderup Rosenvinge.

Martha Wærns tanker virkeliggøres

Det Wærnske Institut oprettes

Som ønsket af Martha Wærn udarbejdede P.A. Kolderup Rosenvinge og P.J. Monrad efter hendes død en fundats for Det Wærnske Opdragelses- og Underviisnings Institut. Fundatsen, der næsten ordret fulgte Martha Wærns egen plan, fik den 8. januar 1813 kongelig godkendelse.

Martha Wærn havde bestemt, at instituttet skulle placeres i eller nær ved København. De to direktørers valg faldt på en ejendom på Frederiksberg, der på den tid var en landlig idyl, hvor rige københavnske borgere – heriblandt Martha Wærn – havde deres sommerbolig.

Ejendommen, Allegade nr. 11 (det nuværende nr. 6), bestod af en toetages forbygning og en bagbygning i villastil. Forbygningens 1. sal blev indrettet til brug for instituttet, mens stueetagen og bagbygningen blev udlejet. Nogen lejeindtægt af betydning indbragte denne ordning dog ikke, og af hensyn til instituttets hårdtberængte økonomi besluttede direktionen i 1852 at udleje hele forbygningen, hvis store loft samtidig blev ombygget til beboelse. Det Wærnske Institut flyttede sin virksomhed om i den mindre bagbygning, hvor det havde til huse, indtil bygningen i 1888 blev solgt og instituttet flyttede til Kastanievej nr. 2.

I december 1813 modtog forældrene til de 12 piger, der som de første var blevet optaget på instituttet, brev fra direktionen. Heri stod anført, at deres datter skulle medbringe

»... Gangklæder og Linned for 1 Aar samt gode rene Sengeklæder og to Par Lagner til hendes Seng, hvilket Alt af vedkommende Lærerinde modtages og Sengeklæderne eftersees af hende førend de til Brug i Stiftelsen maa afbenyttes. Ligeledes medbringes en Ske, Kniv og Gaffel, som ved hendes Udgang tilhører Stiftelsen ...«¹

Skrivelsen viser, at direktionen fra instituttets oprettelse har måttet være meget nøjeregnende med, hvad de havde af udgifter. At det har

1. Journalsager 1812-20. 1813, nr. 134.

Bagbygningen i villastil, hvor instituttet havde til huse fra 1852. De trange og brandfarlige lokaleforhold var en væsentlig grund til, at instituttet i 1888 flyttede til Kastanievej. En anden grund var det for de unge piger så uheldige naboskab til gaden forlystelseliv (Efter maleri af Adolph Larsen 1912).

været nødvendigt allerede fra dette tidlige tidspunkt kan have hængt sammen med, at bobehandlingen efter Martha Wærn først blev afsluttet i 1821 – 6 år efter instituttets oprettelse. Men også efter denne tid var instituttets økonomi tilsyneladende noget anstrengt.

Direktørerne ansatte to lærerinder eller forstanderinder, som de senere blev kaldt: en til at forestå og undervise pigerne i husarbejdet og en til at undervise pigerne i håndarbejde samt føre tilsyn med deres tøj, orden, renlighed og – blev det særligt pointeret i instruksen – »deres

←

Forlystelselivet i Allégade med cafeer, beværtninger og søndagsklædte gæster, der til fods og i den hestevojnstrukne omnibus strømmede til fra København. Over forlystelselivet hæver sig Det Wærnske Instituts hvide 2-etagers ejendom. Det var denne bygning, der blev Louises hjem, da hun blev optaget i instituttet 1845. (Træsnit ca. 1862 efter tegning af Chr. Deichmann, Illustreret Tidende 1862).

physiske Forfatning«. ² Til undervisning i de boglige fag ansattes en theologisk uddannet lærer, der samtidig var lærer ved Frederiksberg Sogneskole og degn ved Frederiksberg Kirke. Instituttets regnskaber blev overdraget en inspektør, der i direktionens fravær også skulle føre tilsyn med, »at Orden og Reenlighed i Stiftelsen overholdes ...«, samt føre tilsyn med det ansatte personale. ³ Desuden ansattes en karl og to tjenestepiger. Derefter kunne Det Wærnske Institut – den 5. januar 1814 – indlede sin mangeårige virksomhed.

Hvordan blev Martha Wærns tanker praktiseret på instituttet? Det kan vi få et indtryk af ved at følge den lille elev Marie Louise Westergaard fra hendes optagelse i 1845 til hun forlod instituttet i 1853.

Louises optagelse som elev i Det Wærnske Institut

»Den 8de Januar dette Aar maatte jeg friste den tunge Skjebne ved døden at blive berøvet min Mand, Copist under Directionen for Statsgjelden og den synkende Fond Christian Nicolai Westergaard, efterladende mig med 6 uforsørgede Børn, hvoraf det ældste er 12 Aar, det yngste 4 Aar gammel. Den ubetydelige Pension jeg kan haabe at opnaae, vil langtfrå være tilstrækkelig til en saadan Børnefloks Underholdning, og dog er der en Bekymring, som hviler endnu tungere paa et Moderhjerter, Omsorgen for deres Opdragelse. Den Mulighed, at see denne Sorg for en Deel lettet ved at opnaae en Plads i det Wærnske Institut for et 8te Aars Pigebarn, giver mig Mod til at fremkomme med den ærbødige Bøn til den ærede Direction, saasnart Leilighed dertil maatte gives, at komme i Betragtning, støttende mig til de gunstige Anbefalinger jeg haaber at erhverve hos Mænd, som nøie kjende min Stilling, og til den ærede Directions egen Medlidenhedsfølelse for en bekymret Moder.«⁴

Sådan lød en af de mange ansøgninger, som direktionen på Det Wærnske Institut modtog. Det gennemgående i ansøgningerne var ligesom

2. Gruppeordnede sager J.2-L. K.1, Instruks for lærerinden i håndarbejder, den 5. jan. 1814, nr. 142.
3. samme. Instruks for inspektøren, nr. 141.
4. Journalsager 1840-44, jrn.nr. 576, den 24. jan. 1844.

her, at familien, hvad enten den havde mistet forsørgeren eller ikke, sad i kummerlige kår og derfor havde vanskelighed ved at give børnene en passende opdragelse og oplæring.

Med ansøgningen, der var dateret den 24. januar 1844, fulgte en skrivelse fra familiens præst, der på baggrund af moderens meget vanskelige stilling tilskyndede til medlidenhed og virksom bistand.

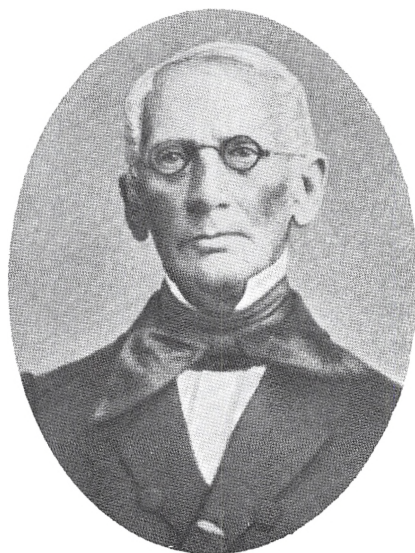
Den lille pige, Louise, som moderen søgte at få ind på instituttet, opfyldte betingelserne for optagelse: aldersmæssigt og socialt. Gennemgående synes direktionen at have fastholdt de aldersgrænser, som Martha Wærn havde bestemt i fundatsen. Der findes således flere eksempler i instituttets arkiv på, at direktionen henlagde ansøgninger, hvor pigerne var for unge til at blive optaget – d.v.s. under 7 år – eller afviste ansøgninger, hvor pigerne var over 10 år på ansøgningstidspunktet. Der blev dog gjort undtagelser særlig i forhold til de betalende elever, som instituttet optog fra 1818. Således blev f.eks. – trods betænkeligheder fra instituttets side – en 13-årig pige optaget i 1880. Betænelighederne gik bl.a. på, om hun som følge af sin alder ville få vanskeligheder ved at indordne sig under instituttets regler.

Også Martha Wærns bestemmelse om elevernes sociale baggrund synes bestyrelsen nøje at have efterlevet. Eksempelvis afviste direktionen – ifølge et notat i direktionsprotokollen den 2. juni 1830 – en 6-årig forældreløs pige som ikke-kvalificeret til en af instituttets fripladser. Begrundelsen var, at hendes fader ikke havde haft borgerbrev som næringsdrivende, ej heller havde han været civil eller gejstlig embedsmand. Han var i ansøgningen tituleret som løjtnant. At alternativet for barnet var at komme under fattigvæsenets forsyrg, spillede ikke nogen rolle for direktionens afgørelse. Efter at have modtaget en attest fra Københavns magistrat, der oplyste, at faderen i 1822 havde fået borgerskab som lygtstøber og handlende bl.a. med ostindiske varer, svarede direktionen, at sagen til sin tid ville blive behandlet – underforstået, når pigen fik den rette alder.

Spørgsmålet om, hvem der var kvalificeret til instituttets fripladser, blev ofte drøftet, og hen mod århundredets slutning blev det efter forespørgsel i kultusministeriet vedtaget, at borgerskab ikke længere var nødvendigt. Desuden skulle betegnelsen embedsmænd ikke alene omfatte statsembedsmænd men også kommunale embedsmænd.

J.L.A. Kolderup Rosenvinge (1792-1850) afløste i 1824 sin fader P.A. Kolderup Rosenvinge som instituttets direktør.

B.C. Grønberg (1791-1864) var instituttets mangeårige inspektør fra 1833 og til sin død i 1864. En del af sin tid som inspektør boede han til leje på instituttet (iøvrigt i modstrid med Martha Wærns bestemmelse i testamentet). I 1840 giftede han sig med Marie Hedevig Raffenberg, tidligere elev og på det tidspunkt håndarbejds lærerinde på instituttet.

Louises ankomst til instituttet

Selvom Louise opfyldte optagelsesbetingelserne måtte hun dog vente et års tid, inden der blev en ledig plads til hende på instituttet. Den 18. februar 1845 sendte instituttets inspektør brev til Louises mor om, at datteren var optaget som elev fra 1. maj.⁵ I brevet blev moderen oplyst om, på hvilke betingelser datteren blev optaget, herunder at hun – således som bestemt i instituttets fundats – i første omgang blev optaget på prøve. Efter det første halve år ville direktionen tage stilling til, om hun kunne fortsætte som elev.

Den 1. maj 1845 ankom den da 9-årige Louise til sit fremtidige hjem på Allegade. Sandsynligvis er hun kommet gående dertil sammen med sin moder fra deres hjem på Vesterbro.

5. Louise blev optaget som instituttets frielev nr. 67.

P.C. Rothe (1811-1902), residerende kapellan ved Vor Frue Kirke og svigersøn til J.L.A. Kolderup Rosenvinge, blev ved dennes død i 1850 direktør for Det Wærnske Institut. De følgende 17 år var den eneste periode mellem 1814 og 1939, hvor navnet Kolderup Rosenvinge ikke optrådte i direktionen.

B. Münter (1794-1867), præst ved Holmens Kirke, var sammen med J.L.A. Kolderup Rosenvinge Det Wærnske Instituts direktør, da Louise blev optaget i 1845.

På instituttet blev de modtaget af postkasserer – senere etatsråd – B.C. Grønberg, der havde været instituttets inspektør siden 1833. Vi må også formode, at de blev præsenteret for de to lærerinder, fru Sofie Frederikke Hagerup og frk. Lucasine Elise Egede. Fru Hagerup, der var enke, havde siden oprettelsen af instituttet ledet først undervisningen i håndarbejde og haft tilsynet med børnenes tøj, siden – fra 1833 – forestået husholdningen. Frk. Egede havde været en af instituttets første elever og var i 1840 blevet ansat som lærerinde i håndarbejde.

Endelig blev Louise modtaget af sine nye kammerater, en flok på 16 piger i alderen fra 10 til 16 år. Flertallet af dem havde ved ankomsten til instituttet været 9-10 år gamle. Størstedelen af dem kom fra embedsmandsfamilier, hvor faderen var død og moderen stod tilbage med et større antal uforsørgede børn.

Spredte oplysninger fra instituttets arkiv peger på, at de ældste elever fungerede som »plejemødre« for de mindre. De skulle hjælpe dem med lektier, ordne deres tøj og overhovedet have opsyn med dem.⁶ Så sandsynligvis fik Louise på den første dag udpeget sin »plejemoder«.

Med sig havde Louise et ikke ringe udstyr. Institutet krævede følgende klædningsstykker medbragt:⁷

5 kjoler, heraf 1 ulden og 2 mørke

6 særke, 4 par benklæder og 3 snøreliv

4 skørter, heraf 2 uldne

8 par strømper, heraf 2 par uldne, 2 par kulørte og 2 par hvide

2 nattrøjer og 4 natkapper

6 lommeværklæder

4 forklæder

2 halstørklæder, 1 hat, 1 sjal og 2 par handsker

1 vinterfrakke eller kåbe

2 par sko og 2 par støvler.

Først fra 1849 var Louise blandt de børn, der fik sit tøj af instituttet.

Louise skulle endvidere medbringe en undermadras, en skråpude, to lagner, et uldent og et stukket tæppe. Til den personlige pleje en friserkam, en tættekam og en tandbørste. Desuden en sølvspiseske, kniv og gaffel samt diverse syartikler: syæske, fingerbøl, saks, pren, nålepude og sypose.

Det er ikke svært at forestille sig, hvilke økonomiske problemer tilvejebringelsen af et sådant udstyr må have givet Louises mor, der givetvis har sat en ære i, at det var så velholdt som muligt.

En lille fin beskrivelse giver Adda Rouenville af, hvordan hendes medbragte udstyr var hende til trøst i den noget beklemte situation det var at komme hjemmefra og blive anbragt på et så fremmed sted. Adda Rouenville, der var elev på instituttet fra 1894 til 1902, fortæller, hvordan hun kom gående med sin moder til Kastanievej. Gråden stak hende i halsen, men da de nærmede sig instituttet klarede humøret op

6. Se eksempelvis Hovedprotokolblade B-L 1814-63 under Lundby. Her nævnes, at Amalie Lundby stod under opsyn af en af de ældre elever. Jvf. også Adda Rouenvilles erindringer »Barndomsminde« fra Det Wærnske Institut 1894-1902. Adda Rouenville havde i den periode været elev på instituttet.

7. Journalsager 1844-49, læg. 1847-49, udat. fortegnelse underskrevet af lærerinde S. Hagerup.

»... thi lige foran mig ude midt paa Vejen gik en Mand med en Trækvogn, hvorpaa jeg genkendte min fine nye Kommode, jeg havde faaet, og det allerbedste: min store 3 Værelses Dukkestue, den sidste Julegave fra min Far ...«⁸

Hvorvidt det på den tid, da Louise blev optaget, var tilladt børnene at tage legetøj med fra hjemmet, er ikke til at sige. Men den følelse af tryghed, som Adda oplevede ved at se sin kommode, har Louise måske også oplevet – om ikke før, så da hun om aftenen faldt til ro efter at hendes medbragte sager var lagt på plads.

Oplæring til husarbejde

Dagligdagen på instituttet var i høj grad styret af det nyttebetonede princip, der prægede anvisningerne fra Martha Wærn. Det var kvindens traditionelle arbejdsområder, husarbejde og håndarbejde, der dominerede Louises og hendes kammeraters hverdag.

Fra den tidlige morgenstund tog såvel små som store elever på skift – en ældre og en yngre ad gangen – del i køkkenarbejdet, hvor dagens 4 måltider: morgenmaden, frokosten midt på formiddagen, middagen og aftensmaden skulle forberedes. Efter morgenmaden fortsatte den ældre elev med køkkenarbejdet, mens den yngre deltog efter behov.

Ud over køkkenarbejdet hørte også vask, stryging og andet forefaldende arbejde ind under husarbejdet. De dage, hvor der skulle vaskes og stryges eller hvor det rene tøj skulle lægges sammen – hvad der tilsyneladende skete én gang om måneden – var de ældre elever beskæftiget hermed fra tidlig morgen. Arbejdet har været krævende. Derom vidner et anonymt brev dateret januar 1875. Brevskriveren ønskede at henlede direktionens opmærksomhed på, at det ikke var usædvanligt, at pigerne efter en vaske- eller strygedag var så overanstrengte, at de var syge i flere dage derefter.⁹ En strygedag blev beskrevet således:

8. Rouenville, 1938, s. 2.

9. Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.2, jan. 1875. Brevet er underskrevet N.N. Dets indhold tyder på, at brevskriveren har haft et personligt kendskab til forholdene på instituttet.

»... Fire af de største Piger sattes til Strygning Kl. 7 om Morgen-
nen og maatte vedblive til Kl.10, Aften, da de saa maatte
erklære, at nu var det umuligt for dem at vedblive. De fik kun
Tilladelse til at spise Middagsmaden paa sædvanligt Sted, de
andre Maaltider maatte de finde dem i at holde i den med
Strygeos fyldte Stue. Klokken 10 afløstes disse 4 Stakler af 3
yngre Piger, som maatte holde ud til Kl. 1 om Natten ...
Forestille Børnene den Foresatte, at de ikke kunde stryge saa
længe, afvises de flot; og klage yderligere til en højere Instans
vove de ikke, da det kunde bære slemme Følger ...«

Hvorvidt Louise og hendes kammerater kunne nikke genkendende til denne beskrivelse er vanskeligt at sige. Men der kan ikke være tvivl om, at såvel stryge- som vaskedagene var lange og anstrengende dage for pigerne også på den tid, hvor Louise opholdt sig på instituttet. Eleverne deltog ikke alene i det huslige arbejde for at blive oplært til »duelige Husholdersker«, men deres arbejdskraft blev også udnyttet for at få instituttet til at fungere under stramme økonomisk kår.

For vor tid kan beskrivelsen af pigernes arbejdsbyrder måske virke voldsom. Men ud fra den tids normer var det naturligt, at piger – især fra samfundets lavere sociale lag – allerede i en meget tidlig alder deltog i husarbejdet hjemme eller var i tjeneste hos fremmede.

Et spørgsmål er, hvorvidt instituttets elever gennem deres deltagelse i husholdningsarbejdet faktisk blev oplærte til at blive »duelige Husholdersker«. Allerede direktør P.A. Kolderup Rosenvinge stillede sig tvivlende heroverfor. I en skrivelse til sin meddirektør P.J. Monrad gav han udtryk for sin bekymring over, at instituttets elever havde vanskelighed ved at få passende arbejde.¹⁰ En grund hertil mente han kunne være, at de familier, der ønskede en husholderske, ikke var interesserede i en, der alene forstod sig på god, jævn madlavning. Han fik derfor indført, at pigerne – det sidste halve år de opholdt sig på instituttet efter deres konfirmation – fik mulighed for at lære finere madlavning ude i byen.

En mere direkte kritik af instituttets oplæring af pigerne i husholdningsarbejdet, herunder i særlig grad i madlavningen, blev i 1833 givet af P.A. Kolderup Rosenvinges søn og efterfølger som direktør, dr.jur.,

10. Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.1. Brevet er udateret, men indholdet viser, at det er skrevet før afslutningen af Martha Wærns bo i 1821.

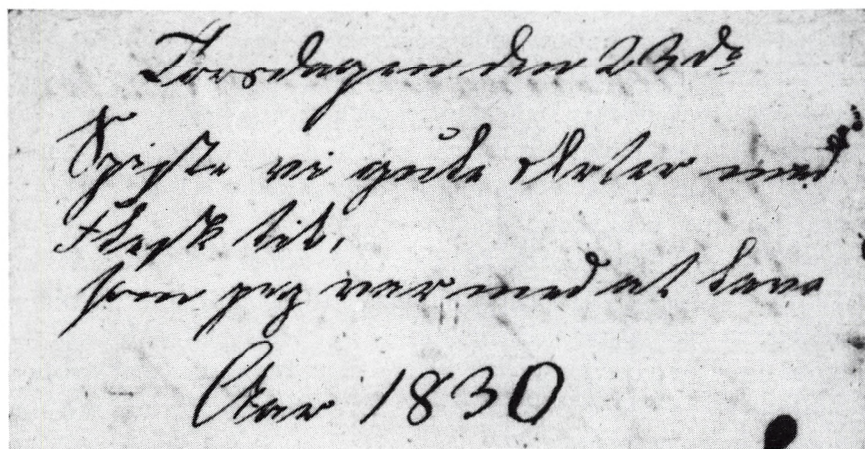
senere konferensråd, Janus Lauritz Andreas Kolderup Rosenvinge. I forbindelse med en diskussion om placeringen af lærerens undervisningstimer bemærkede han, at husholdningsarbejdet hidtil havde været drevet med så lidt held, at eleverne stort set ikke havde kunnet lave mad, hvis ikke de havde fået særskilt undervisning deri uden for instituttet.¹¹

At eleverne dog på et eller andet plan havde deltaget i madlavningen viser de – omend ganske få – køkkenbøger, der findes i instituttets arkiv. Den senere håndarbejds lærerinde på instituttet, Caroline Lind, der havde været elev fra 1825 til 1831, skrev således onsdag den 6. oktober 1830 i sin køkkenbog:

»Spiste vi Byggrynsuppe tillavet med Edike og Sirup derefter kogte Rødspætter med Pedersilliesmør til som jeg var med at lave«. ¹²

De følgende 2 1/2 måned deltog Caroline 13 gange i madlavningen. Det sidste notat i bogen er fra den 23. december, hvor hun skrev:

»Spiste vi gule Ærter med Flæsk til, som jeg var med at lave.«

Det sidste notat i Carolines køkkenbog fra 1830 sådan som det ser ud med hendes egen håndskrift (Karakterlister og vidnesbyrd 1822-1902).

11. Journalsager 1833-35, jrn.nr. 200a, den 21. okt. 1833.

12. Karakterlister og vidnesbyrd 1822-1902. Caroline Lind blev instituttets håndarbejds lærerinde i 1852.

Samtlige optegnelser slutter med ordene »som jeg var med at lave«.

Hvordan pigernes oplæring i husarbejdet iøvrigt foregik, ved vi ikke meget om. Men ud fra de spredte oplysninger i instituttets arkiv tegner der sig et billede af, at husholdningsundervisningen har været vanskelig at sætte i system. Så tilsyneladende indskrænkede Louises og hendes kammeraters oplæring heri sig til, hvad de har kunnet lære af at gå til hånde ved madlavning og ved husholdningen iøvrigt.

Instituttets hovedfag: håndarbejde

I tråd med Martha Wærns anvisninger fik håndarbejde en høj status på instituttet. Den betydning, der tillagdes pigernes oplæring heri, afspejles især af håndarbejdstimernes antal. 4-5 timer daglig var pigerne beskæftiget med forskellige former for håndarbejde. Og heri er ikke indregnet den tid, der i deres fritid blev benyttet til strikning, syning og lignende sysler.

I vore øjne kan antallet af håndarbejdstimer synes voldsomt. Men i forhold til tidens øvrige små private pigeskoler var det ikke unormalt højt. Også i disse skoler fyldte håndarbejdstimerne meget på skemaet – omend ikke helt så meget som i Det Wærnske Institut.¹³

Håndarbejdstimernes placering i forhold til undervisningen i de boglige fag siger også noget om håndarbejdets status som hovedfag på Det Wærnske Institut. Da Louise blev optaget på instituttet var håndarbejdstimerne placeret fra kl. 8 om morgenen – om vinteren fra kl. 9 – til middagen kl. 14 kun afbrudt af en times pause midt på formiddagen til frokost og »recreation«, mens timerne i de boglige fag lå fra kl. 16 til 19. Lektielæsningen foregik om aftenen.

Nogle år før Louise blev optaget, havde de tidlige morgentimer – kl. 8-10 – i sommerhalvåret været inddraget til lærerens undervisning. Pigernes håndarbejdstimer lå da fra kl. 12 til 14 og igen fra kl. 16 til 18. Det var direktør J.L.A. Kolderup Rosenvinge, der havde ladet årstiden få indflydelse på undervisningsskemaet ud fra et principielt ønske om, at undervisningen i de boglige fag blev lagt i formiddagstimerne, »... i hvilke Aanden er bedst oplagt«. ¹⁴ Men af hensyn til instituttets hoved-

13. Jvf. Hilden, 1987, s. 127f, Kragelund, 1977, s. 37f.

14. Jvf. skema i Grupperodnede sager A-B 1783-1983, B.1 1813-14 samt Journalsager 1833-35, jrn.nr. 200a, den 21. okt. 1833.

fag, håndarbejde, var det kun muligt at gennemføre i sommerhalvåret, idet det fra lærerindens side blev påpeget, at såvel børnenes som lærerindens øjne ville tage skade, hvis de var nødt til at sy og brodere ved kunstigt lys. Alene af den grund ville det være uheldigt i vinterhalvåret at lægge håndarbejdsundervisningen i de sene eftermiddagstimer.

Spørgsmålet om undervisningstimernes placering i vinterhalvåret blev gentagne gange taget op af instituttets lærere. Ønsket var at ændre undervisningstiden fra de sene eftermiddagstimer til tiden kl. 12-14 – et ønske der ikke kun blev fremsat af hensyn til eleverne, men nokså meget fordi det passede lærerne bedre i forhold til deres øvrige undervisning på andre skoler. Ønsket blev hver gang imødegået af lærerinderne. Ikke alene ud fra betragtningen om det skadelige ved at sy ved kunstigt lys – uanset tællepråsen i 1834 var blevet erstattet af olielampen og lysforholdene dermed forbedret. Men lærerinderne afviste også lærernes ønske, fordi de anså det for u hensigtsmæssigt, at eleverne ikke kunne være til stede ved husarbejdet netop i den tid, hvor madlavning og andet køkkenarbejde krævede deres deltagelse.¹⁵ Lærerinderne sluttede efter en sådan diskussion i december 1840 med at slå fast, at de anså en forandring

»... i den engang indførte og hensigtsmæssige befundne daglige Orden og indre Organisation i Institutet for utilraadelig ...«¹⁶

Herpå konkluderede J.L.A. Kolderup Rosenvinge – med et lille suk – at på baggrund heraf »maa det vel forblive ved det Gamle«. Det var hensynet til pigernes oplæring i håndarbejde og andet traditionelt kvindeligt arbejde, der bestemte instituttets og undervisningens organisering.

Først mange år efter at Louise havde forladt instituttet blev de første forsigtige skridt taget til at bryde det traditionelle hovedfags totale dominans. Fra 1887 indskrænkedes håndarbejdstimerne til 2 timer dagligt og fra 1906 ændredes timernes placering på dagen, således at undervisningen i de boglige fag lå fra kl. 9 til 11 og igen fra 12 til 15 eller 16. I timerne fra kl. 12 indgik en til to håndarbejdstimer.

15. Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.2, jrn.nr. 498, den 23. dec. 1840. Også Journalsager 1833-35, jrn.nr. 200, den 21. okt. 1833.

16. samme J.2-L 1814-1946, K.2, jrn.nr. 498, den 23. dec. 1840.

En inspirationskilde til disse forandringer har den forbedrede pigeundervisning formodentlig været. Især undervisningen på Natalie Zahles Skole, hvor såvel C.D. Weidemann som V. Balslev, instituttets inspektører hhv 1875-86 og 1905-21, havde været lærere. Derudover har Det Wærnske Institut også været nødt til at indrette sin undervisning på, at udviklingen bevægede sig mod et industrielt samfund. En stadig større del af det arbejde, som kvinden traditionelt havde udført i hjemmet, blev overtaget af industrien. Derved frigjordes kvindelig arbejdskraft til arbejdssammenhænge uden for hjemmets fire vægge – eksempelvis til de voksende servicefag, omsorgs- og undervisningsområder. Denne udvikling stillede andre krav til pigers kundskabstilegnelse og hele oplæring. Men selvom undervisningen på Det Wærnske Institut således søgtes tillempet tidens krav, kom undervisningen i de boglige fag ikke helt på højde med undervisningen i andre skoler.¹⁷

Langt størstedelen af den tid, instituttet eksisterede som pigeopdragelsesinstitut, var det dog håndarbejde, der optog det meste af elevernes tid. Hvad var det for typer af håndarbejde, der holdt Louise og hendes kammerater beskæftiget de mange timer daglig? Vi ved fra instituttets arkiv, at de foruden syning, strikning, spinden, brodering og tegning brugte tiden på vedligeholdelse af deres tøj, og at de ældre piger desuden selv syede deres kjoler.

Hvordan pigerne oplevede de mange timers stillesiddende med strikketøj, sytøj eller andet håndarbejde ved vi ikke meget om. Et fingerpeg giver dog inspektør C.D. Weidemann i en skrivelse til direktionen i marts 1887 i forbindelse med ansættelsen af en ny håndarbejds lærerinde. Han foreslog at lade hende studere den nye metode for håndgerningsundervisningen, ikke alene fordi han anså den for at være af langt større værdi for pigernes oplæring, men også fordi den var

»livligere, mere praktisk og hvad der er af stor Betydning mere underholdende for Eleverne ...«¹⁸

17. Jvf. Journalsager 1890-1914, jrn.nr. 573a, den 14. jun. 1913.

18. Direktørens optegneshæfter 1886-1936, den 22. mar. 1887, hvor skrivelsen er refereret. Weidemann har givetvis gennem sin undervisning på Zahles Skole stiftet bekendtskab med de nye pædagogiske metoder, bl.a. den schallensfeldske håndarbejds metode, der i Danmark først blev praktiseret af lærere netop fra Zahles Skole. Jvf. Kragelund, Uddannelseshistorie 1987, s. 136, Arv og Eje 1986-87.

Initialerne F.S.H. står utvivlsomt for Frederikke Sofie Hagerup, datter af instituttets mangeårige lærerinde Sofie Frederikke Hagerup. Frederikke Sofie var elev på instituttet fra 1814 til 1823 og var 10 år gammel, da hun i 1816 broderede denne læreklud (Journalsager 1812-20)

Undertegnede, Elever af det Wærnske
 Institut, tillade os herved underdanigst
 at anmode den høie Bestyrelse om at ville forunde os en lille Dands.
 Vort stadige Op-
 hold i Instituttet, og sammes landlige Beliggenhed, der forhindrer
 den daglige [»sta-
 dige« overstreget] Motion i frisk Luft, gjør det meget ønskeligt, at dette vort under-
 danige Andragende maatte finde gunstigt Bønhørelse; og tillade vi os slutteligen at
 tilføie det høitidelige Løfte, i enhver Henseende at bestræbe os for at vinde den høie
 Bestyrelses Velwillie, i det Flid, Orden og Sædelighed skulle være Maalet for vore
 ivrigste Bestræbelser.

Brevet er skrevet i 1845 – kort tid efter Louises optagelse – og
 underskrevet af samtlige instituttets elever. Det viser med al tydelighed deres behov
 for at røre sig efter al den stillesiden, som de mange håndarbejdstimer krævede,
 ligesom deres løfte fortæller os om det opdragelsesideal, der var det herskende i tiden.
 Hvorvidt elevernes ønske blev opfyldt vides ikke (Journalsager 1844-49).

Nover. Storm. Agier. Gundorp
 Thorkel. Smidt. Osted. Pæst. S. Miller. Sørensen. Fris. Mandrup
 Sørensen. A. Miller. Jensen. Mygdal. Jørg. Westergaard.

»Undertegnede, Elever af det Wærnske Institut, tillade os herved underdanigst at
 anmode den høie Bestyrelse om at ville forunde os en lille Dands. Vort stadige Op-
 hold i Instituttet, og sammes landlige Beliggenhed, der forhindrer den daglige [»sta-
 dige« overstreget] Motion i frisk Luft, gjør det meget ønskeligt, at dette vort under-
 danige Andragende maatte finde gunstigt Bønhørelse; og tillade vi os slutteligen at
 tilføie det høitidelige Løfte, i enhver Henseende at bestræbe os for at vinde den høie
 Bestyrelses Velwillie, i det Flid, Orden og Sædelighed skulle være Maalet for vore
 ivrigste Bestræbelser.« Brevet er skrevet i 1845 – kort tid efter Louises optagelse – og
 underskrevet af samtlige instituttets elever. Det viser med al tydelighed deres behov
 for at røre sig efter al den stillesiden, som de mange håndarbejdstimer krævede,
 ligesom deres løfte fortæller os om det opdragelsesideal, der var det herskende i tiden.
 Hvorvidt elevernes ønske blev opfyldt vides ikke (Journalsager 1844-49).

*Caroline Lind, der blev håndarbejds-
lærerinde på instituttet det sidste år
af Louises elevtid.*

Der kan ikke være tvivl om, at netop det underholdende element har været ganske fraværende i Louises håndarbejdstimer. At pigerne har haft vanskelighed ved at holde opmærksomheden samlet ved håndarbejdet og ved at opføre sig passende, synes indberetningerne over eleverne at pege på. Ihvertfald synes håndarbejds lærerinden oftere end lærerne at have noteret, at eleverne var ustadige ved deres arbejde, at de var udannede, uordentlige, barnagtige og kåde.

Den første indberetning, hvor Louise indgik, var for oktober kvartal 1845. Håndarbejds lærerinden frk. Egede skrev følgende om hende:

»No.14 Westergaard er barnlig, flygtig og ustadig, men har meget gode Anlæg til Haandarbejder«. ¹⁹

Louises gennemsnitlige karakter i syning, strikning og tegning var »g« og hun var placeret som nr. 14 af instituttets 18 elever. I indberetningen for juli kvartal 1848 var hun rykket op som nr. 5 af instituttets 17 elever med en gennemsnitskarakter i syning, strikning og tegning på »mg«. ²⁰ Det blev hendes højeste gennemsnitkarakter i håndarbejde.

Louises opførsel i håndarbejdstimerne blev i indberetningen for oktober kvartal 1848 beskrevet således af frk. Egede:

19. Journalsager 1844-49, jrn.nr. 63, 1845. Det synes at være almindeligt på instituttet at omtale eleverne med efternavn.

20. samme, jrn.nr. 152, den 1. okt. 1848.

»Munter og livlig i Omgang hurtig men ustadig ved Haandarbeider, ulydig, hæftig og næsvis«. ²¹

I de øvrige indberetninger blev Louise af håndarbejds lærerinden karakteriseret dels som munter og velvillig, dels som letsindig, heftig, stridig, utålmodig og surmulende. I lærerindens øjne var Louise ikke ganske det føjelige barn, som instituttets opdragelse sigtede mod.

Undervisningen i boglige fag

Ved Louises optagelse på instituttet var cand. theol. H.V. Holstein ansat til at undervise pigerne i fagene religion, dansk, skrivning, regning, historie, geografi og tysk, mens lærer Chr. Hansen underviste dem i sang. Desuden havde inspektør B.C. Grønberg fået direktionens tilladelse til at undervise pigerne i naturhistorie.

I 1847 fik lærer Holstein ansættelse som kateket ved Frelsers Kirke og sagde derfor sin stilling ved instituttet op. Inspektør Grønberg foreslog da direktionen at bryde traditionen med kun at have én lærer ansat. For selvom der i fundatsens § 10 stod, at der skulle ansættes »en god og retskaffen Lærer« til at undervise børnene, mente han nok det måtte stå direktionen frit at ansætte flere end en, når det blev anset for hensigtsmæssigt. Og det mente Grønberg absolut det var. ²²

Direktionen accepterede Grønbergs forslag og foruden lærer Hansen, der udover de 2 ugentlige sangtimer også blev ansat til at undervise 2 timer i regning, ansatte den cand. phil. W.O. Brodersen til at undervise ugentlig 3 timer i dansk, 2 timer i historie og 1 time i geografi og cand. theol. S.W. Ørsted til at undervise 2 timer i religion, 2 timer i skrivning og 2 timer i tysk. Et par år senere ændredes fagkombinationen således, at lærer Brodersen tog sig af sprogundervisningen og af skrivning, der blev indskrænket til 1 time ugentlig, mens lærer Ørsted foruden religion kom til at undervise i geografi og historie. For eleverne har den udvidelse af lærerstaben, der skete fra 1847, formodentlig betydet en mere afvekslende undervisning.

Ser vi på den fagrække, som Louise og hendes kammerater blev undervist i, var der sket en betydelig udvidelse i forhold til Martha

21. Journalsager 1844-49, jrn.nr. 158, 1848.

22. samme, den 20. maj 1847, nr. 114.

Wærns anvisninger om, at pigerne foruden husholdning og håndarbejde burde undervises i kristendom og morallære samt lære »såmeget af Skrivning og Regning, som til en ordentlig Huusholdningsførelse behøves.«²³

Udvidelsen af fagrækken hang sammen med direktør P.A. Kolderup Rosenvinges ønske om at udvide pigernes erhvervsmuligheder i forhold til, hvad der havde været Martha Wærns tanke. Allerede i den opdragelses- og undervisningsplan fra november 1814, som må formodes at have været Kolderup Rosenvinges værk, var han inde på en udvidet undervisning i de boglige fag for dem af pigerne, »som have et svagere Legeme, men en stærkere Sjæl« og som derfor bedre egnede sig til at blive »Opdragerinder for Pigebørn for Familier paa Landet« end husholdersker.²⁴ I en senere skrivelse til sin meddirektør omtalte han, at en begyndelse til at udvide elevernes intellektuelle kundskaber var gjort ved, at de i den senere tid var blevet undervist i tysk. Han mente dog ikke, det var til megen nytte, sålænge de kun blev undervist i en time om ugen og foreslog derfor, at den ene af de fire religionstimer blev benyttet til tyskundervisning.²⁵

Den udvidede undervisning gjaldt åbenbart samtlige elever og ikke – som Kolderup Rosenvinge tidligere havde været inde på – kun dem, der syntes bedre egnede til lærerindegerningen end til arbejdet som husholdersker. Kolderup Rosenvinge havde således erkendt det urealistiske i en sådan opdeling af pigerne – ikke fordi han tog afstand fra en tidlig kategorisering af eleverne, men fordi det dels ville have været upraktisk i en skole med et så lille elevgrundlag, dels ville have været økonomisk uholdbart.

Endelig foreslog P.A. Kolderup Rosenvinge også, at eleverne skulle undervises i fransk, så snart instituttets økonomi kunne bære det. Fransk blev indført som fag – tilsyneladende omkring 1830 – men afskaffet igen før Louise blev optaget på instituttet efter anmodning af

23. Fundatsen §4.

24. Jvf. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, B.1 1813-14. Opdragelses- og undervisningsplanen findes som udkast. Den er ikke underskrevet, men efter skriften at dømme må den formodes at være udarbejdet af Kolderup Rosenvinge. Jvf. desuden Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.1, udateret brev fra Kolderup Rosenvinge til Monrad skrevet før afslutningen af Martha Wærns bo i 1821.

25. samme J.2-L 1814-1946., K.1. Udat. brev, jvf. ovenstående note.

inspektør Grønberg og lærer Hundrop. Lærer Hundrop skrev bl.a. følgende til direktionen:

»... I Erkjendelse af Vigtigheden af de nyere Sprog som Dan-
nelses-Middel var det blevet bestemt, uagtet Institutets Hoved-
formaal ledede mere i en lavere Retning, at der skulde gives
ugentlig 1 Time i Fransk og 1 Time i Tydsk ...«²⁶

Man havde håbet, fortsatte læreren, at det herved ville have været muligt at lære de fleste af eleverne at læse en let bog på de to sprog. Men dette mål var ikke blevet nået. I løbet af de 5 år, Hundrop havde været ansat på instituttet, mente han, at kun to af eleverne havde nået målet. Han foreslog derfor franskundervisningen afskaffet til fordel for en ekstra times tyskundervisning om ugen, idet han opfattede det tyske sprog

»... som mere anvendeligt for den Stilling, til hvilken Børnene i
det Hele dannes ...«

At indføre fransk havde således været at skyde over målet for pigernes oplæring.

Når målet med sprogundervisningen ifølge lærer Hundrop ikke blev nået og vistnok aldrig kunne nås, hang det sammen med det indskrænkede timetal. Her berørte han det stadige dilemma instituttet stod i: på den ene side at være loyal over for Martha Wærns bestemmelse om, at de piger, der blev optaget i hendes institut, skulle oplæres som »duelige Husholdersker« og dermed kun undervises i en begrænset fagrække. På den anden side at udvide oplæringen af pigerne til at omfatte flere intellektuelle kundskaber og dermed give dem mulighed for at vælge en anden af de – omend endnu stærkt begrænsede – erhvervsmuligheder, der på den tid eksisterede for kvinder. Et dilemma, der ikke mindst som følge af de voksende og ændrede krav til pigers oplæring, krævede en løsning.

Ikke alene de få timer der var afsat til de boglige fag, men også den store aldersspredning – fra omkring 9 til 17 år – voldte lærerne problemer og blev brugt til at forklare elevernes lave faglige niveau. Ved

26. Journalsager 1840-44, den 4. feb. 1840, nr. 459.

Louises optagelse på instituttet var børnene inddelt i to klasser – yngste og ældste klasse – en inddeling, der var almindelig brugt i den tids mindre skoler. Læreren underviste de to klasser samlet således, at den ene klasse beskæftigede sig med skriftlige arbejder, mens den anden blev undervist i mundtlige fag.

Udvidelsen af lærerpersonalet løste ikke problemet, idet de hver især fortsat underviste børnene samlet. Navnlig gav den store aldersspredning problemer i sprog- og regneundervisningen. I tysk havde læreren i stedet for en todeling af børnene forsøgt sig med en firedeling, men måtte opgive det af tidsmæssige grunde. Dog bibeholdt han en særlig klasse for de nyindkomne elever, der intet tysk havde lært. Denne klasse overlod han til et par ældre elever, der på skift varetog undervisningen – dog under hans stadige opsyn.²⁷

Louise startede i yngste klasse, men blev allerede året efter – som 10-årig – overført til ældste klasse. Fagrækken var her den samme som i yngste klasse, bortset fra at skriveundervisningen, der i yngste klasse kun havde omfattet skønskrivning, nu også kom til at omfatte retskrivning, og fædrelandshistorien blev udvidet med verdenshistorien. Det er derudover værd at bemærke, at der i såvel ældste som yngste klasse kun var afsat 2 ugentlige timer til det for den tid så vigtige fag, religion. Religionsundervisningen havde dermed samme lave prioritet som de øvrige boglige fag på Det Wærnske Institut. Men elevernes religiøse forestillinger blev på anden måde søgt styrket. Således startede dagen med en kort husandagt ledet af håndarbejds lærerinden, ligesom eleverne på skift før og efter middagsmåltidet fremsagde et par salmevers. Morgenandagten var dog først blevet indført i efteråret 1840 – få år før Louises optagelse – på inspektør Grønbergs anmodning. Han sluttede sin anmodning med følgende udtalelse:

»... Skjøndt der i Fundatsen intet er bestemt om Huusandagt, saa hører den dog nok til de Fordringer, der kan gjøres ved en saadan Stiftelse som det Wærnske Institut ...«²⁸

27. Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.1, jrn.nr. 86b. Brodersens svar på direktionens cirkulære af 10. jul. 1852.

28. Journalsager 1840-44, den 21. sep. 1840. Grønberg fremsatte anmodningen i forbindelse med udarbejdelsen af instruksen for den nye håndarbejds lærerinde frk. Egede.

Louise blev i den første indberetning placeret som nr. 3 af de 6 piger i den yngste klasse med en opførselskarakter på »mg«. Den bedste karakter – ug? – fik hun i salmelære, den dårligste – tg – i skønskrift.²⁹ Det følgende år blev hun placeret som nr. 11 af de 12 elever i ældste klasse. Den bedste karakter fik hun i opførsel – ug? – mens hun stadig fik den dårligste karakter – tg – i såvel skøn- som retskrivning.³⁰ Nogen anmærkninger om hendes adfærd havde lærer Holstein ikke fundet anledning til at notere.

Med lærer Holsteins afløsere erstattedes karaktererne i indberetningen med skriftlige vidnesbyrd over pigernes udvikling og adfærd. De karakterer, der daglig var blevet afgivet i karakterprotokollen, blev erstattet af pointtal.

I sin første indberetning skrev den nye lærer Ørsted følgende om Louise:

»Eleven Westergaard er flittig, men hendes Livsglæde og lette Sind gjør hende undertiden overgiven«. ³¹

Lærer Brodersen gav udtryk for, at Louise ikke altid brugte sine gode evner som hun burde, mens lærer Hansen havde følgende vurdering:

»Westergaard er en livlig, barnlig munter og elskelig lille Pige med gode Evner og en ret god Villie til at bruge disse – hun er flittig, men endnu ikke ret flink i Regning; hun synger særdeles godt, og hendes Opførsel er roosværdig«. ³²

Barnligheden, det lette og livlige i Louises sind blev også i de følgende år omtalt af lærerne.

I november 1849 døde Louises moder, hvilket gjorde et så dybt indtryk på den da 14-årige pige, at lærer Brodersen bemærkede det på hendes adfærd. Han skrev følgende om hende nogle måneder efter moderens død:

29. Journalsager 1840-44, jrn.nr. 59, 1845.

30. samme, jrn.nr. 86, 1846.

31. samme, jrn.nr. 132b, den 16. dec. 1847.

32. samme, jrn.nr. 132c.

»... Tabet af hendes Moder har gjort et dybere Indtryk paa hende, end sædvanlig er Tilfældet med Børn i hendes Alder ...«³³

Året efter beskrev han hende således:

»... Den Alvor, som efter Moderens Død afløste hendes forrige barnlige Munterhed, synes at være bleven et Grundtræk i hendes Character.«³⁴

I de følgende år blev Louise beskrevet som en flittig elev med gode evner. I hendes sidste vidnesbyrd skrev lærer Ørsted:

»Westergaard hører vistnok til de flinkeste Elever Institutet har haft. Hun har erhvervet sig saa gode Kundskaber, og en saadan Modenhed, at Institutet med det bedste Haab om hendes Fremtid kan see hende indtage en Plads i det nye Hjem, som nu tilbydes hende«.³⁵

Flid og god opførsel belønnes

Nok fik Louise i de årlige indberetninger ganske fine skudsmål, ikke mindst af de mandlige lærere. Men ser vi i karakterprotokollen, får vi et lidt mere nuanceret billede.

Havde der i en undervisningstime været særlig grund til at klage over en elev, blev det noteret i karakterprotokollen. De meget få anmærkninger i protokollen tyder dog på, at det var sjældent at lærerne greb til dette disciplineringsmiddel. Det synes især at være brugt overfor særligt utilpassede elever, idet de samme elever ofte går igen flere gange.

I juni 1851 noterede lærer Hansen kort og lakonisk i karakterprotokollen:

»Westergaard er stridig«.

33. Journalsager 1850-59, jrn.nr. 185c, 1850.

34. samme, jrn.nr. 14c, 1851.

35. samme, jrn.nr. 108, 1853.

Lærer Hansen blev herefter opsøgt af håndarbejds lærerinden frk. Egede og instituttets elever, der bad ham om at slette anmærkningen. Da lærer Hansen mente, at klagen over Louise var berettiget, henvendte han sig i et brev til inspektør Grønberg og bad om hans mening. Han gjorde heri opmærksom på, at han overfor eleverne og frk. Egede havde udtalt, at han mente, at anmærkningen burde blive stående, men af hensyn til dens fremtidige følger havde han lovet at lægge et godt ord ind for Louise hos inspektøren. Lærer Hansen gjorde opmærksom på, at han følte sig særlig tilskyndet hertil p.g.a. hendes ellers så rosværdige opførsel.³⁶

Hvad var det Louise havde gjort, der gav anledning til en af de sjældne anmærkninger? Ifølge lærer Hansen havde Louise nægtet at læse andet vers højt af en sang, som de havde sunget til eksamen, men som eleverne ikke længere huskede andet vers af. På lærerens gentagne anmodninger og endelig på hans trussel om anmærkning svarede Louise med hårdnakket tavshed. Hvorfor hun reagerede sådan, melder historien intet om.

Men hvorfor betød det da så meget for Louise at få anmærkningen slettet? Det var ikke første gang hun havde fået en anmærkning. Både i december 1847 og i marts 1848 havde læreren i en anmærkning klaget over hendes opførsel. Men dengang betød det åbenbart ikke så meget at få dem slettet. Og hvad lå der i lærer Hansens bemærkning om anmærkningens fremtidige følger?

Forklaringen finder vi i instituttets uddeling af et legat for flid og god opførsel. I 1822 modtog direktionen meddelelse om, at hofråd David Amsel Meyer havde testamenteret instituttet 7000 rigsdaler, hvoraf 50 rigsdaler en gang årligt skulle uddeles til den elev »som i alle Henseender udmærkede sig«. ³⁷ Når eleven forlod instituttet ville hun modtage renterne af beløbet, mens selve beløbet først ville udbetales hende som hjælp til brudeudstyr, hvis hun giftede sig. Dog kun hvis hun fortsat havde »udmærket sig ved Flid og Duelighed«. ³⁸ Døde hun ugift, ville beløbet tilfalde instituttet.

36. Journalsager 1850-59, den 29. jun. 1851.

37. Gruppeordnede sager J.2.-L 1814-1946, §5 i Hofråd Meyers testamente af 13. dec. 1822.

38. I instituttets arkiv findes eksempler på, at tidligere elever blev nægtet at få beløbet udbetalt i forbindelse med giftermål med den begrundelse, at de ikke levede op til kravene om flid og duelighed.

Legatet blev uddelt blandt instituttets ældre elever, der også havde nået en alder, hvor betydningen af et sådant legat var gået op for dem. Udsigten til at kunne erhverve sig dette legat har givetvis fungeret som et ganske godt disciplineringsmiddel over for disse store piger.

Det var dette eftertragtede legat, der stod på spil for Louise, og det forklarer hendes energiske forsøg på at få den famøse anmærkning slettet. Men samtidig kunne det også tyde på, at hun har haft gode grunde til at modsætte sig lærerens pålæg – ellers havde hun vel ikke risikeret at få en anmærkning på det tidspunkt?

Året før var Louise sammen med elevkammeraten Elise blevet vurderet som instituttets »fortrinligste« elever med stort set samme pointtal i års- og eksamenskarakterer. Da pigernes opførsel også skulle tages med i betragtning, var valget faldet på Louise. Det følgende år havde hun de bedste årskarakterer, men lå som nr. 2 m.h.t. eksamenkarakterer. M.h.t. god opførsel lå hun som nr. 1 – lige bortset fra juni måned, hvor hun p.g.a. anmærkningen var blevet den sidste. At direktionen alligevel indstillede Louise til legatet skyldtes sandsynligvis, at lærer Hansen i sit brev til inspektøren havde lagt et godt ord ind for hende. Og – som direktionen selv påpegede – Elise ville højst sandsynligt få legatet det følgende år.

Det kåde sind holdes i tømme

De mange vidnesbyrd om elevernes flid og opførsel, som instituttets arkiv indeholder, tegner et fint billede af, hvad det var for egenskaber, der blev værdsat og hvilke opdragelsesnormer, der var gældende. Alene bedømmelserne af Louise viser, hvordan flid og alvor blev opfattet som eftertragtelseværdige egenskaber, mens kådhed og barnlighed, for slet ikke at tale om ulydighed, utålmodighed og næsvished hørte til de egenskaber, der måtte aflægges.

At det kåde og barnlige var noget pigerne skulle vænnes af med kommer ganske tydeligt frem i håndarbejds lærerinden frk. Linds bedømmelse af den 13-årige Vilhelmine, der var elev på instituttet samtidig med Louise. Vilhelmine blev beskrevet som kærlig og barnlig, og, fortsatte lærerinden,

»... har mest Lyst til Spas og Leg, men da det just ikke er det, vi maa ønske her, saa har man ofte sin nød med at holde det

muntre Sind itømme og faae hende til at samle sine Tanker til Underviisningen og hvad ellers hun har at varetage.«³⁹

Det var det voksne arbejdsliv, disse piger skulle opdrages til på instituttet. Og det krævede alvor, flid og tålmodighed. Instituttets anstrengelser for at tøjle børnenes kåde og barnlige sind kom til at præge deres adfærd, hvad inspektør Balslev syntes at have haft øje for. I en skrivelse til direktionen – et lille års tid efter at han tiltrådte som inspektør – skrev han følgende:

»... Og vi trænger til friskhed og glæde derude. Hvor velopdragne og rare børnene er, saa savner jeg dog – jo mere jeg lærer Institutet at kende – noget af den umiddelbare glæde og friske barnlighed, som ikke blot er saa tiltalende og fornøjelig, men som er betingelsen for at barndommen kan indsamle det, som den voksne alder har brug for ...«⁴⁰

Bag inspektør Balslevs bemærkning finder vi et ganske andet barnesyn, end det der var gældende i 1800-tallet. Et barnesyn, der slog igennem omkring århundredskiftet, hvor ikke mindst den svenske forfatterinde Ellen Key med sin bog »Barnets århundrede« blev katalysator for de strømninger, der i barndommen så en selvstændig livsfase forskellig fra den voksnes. Men samtidig med at inspektør Balslev giver udtryk for den nye tids holdning til barnet, tegner han indirekte et billede af livet i 1800-tallets Wærnske Institut, hvor socialiseringen – i overensstemmelse med gældende barnesyn og opdragelsesidealer – foregik gennem arbejde og streng disciplin, ikke gennem leg.

Forseelser og straffe

Det var dog ikke alle børnene, der uden videre indordnede sig under instituttets orden. En af dem var Frederikke, der som betalende elev opholdt sig på instituttet fra 1839 til 1842. I juni 1842 meddelte læreren

39. Journalsager 1850-59, jan. 1855, nr. 205. Frk. Caroline Lind, der afløste frk. Egede som håndarbejds lærerinde i 1852, var ligesom flertallet af lærerinderne tidligere elev på instituttet. Frk. Lind er omtalt tidligere i kapitlet.

40. samme 1890-1914, indg. skr. 491, den 19. feb. 1906.

og de to lærerinder direktionen, at når Frederikke ikke fik noget udbytte af sin undervisning, skyldtes det dels hendes svage evner dels hendes ulyst og mangel på opmærksomhed. Og de fortsatte:

»Hermed haver hun desuden en saa høi Grad af Ulydighed og Trods, samt en i det Hele taget saa daddelværdig Opførsel saavel i Læretimerne som udenfor samme, at det virkeligen var et ønske, at Institutet maatte befries for en elev, der virker saa forstyrrende paa Undervisningen og med sit slette Exempel letteligen kan skade de øvrige Elevers Moralitet«. ⁴¹

Det gjorde udslaget og Frederikkens moder blev bedt om at tage hende hjem.

At blive bortvist var en straf som instituttet sjældent greb til. Og almindeligvis skulle der langt alvorligere forseelser til end dårlig opførsel. Tyveri var en sådan forseelse, der blev opfattet som så alvorlig, at den måtte føre til bortvisning. Det skete da også for en af instituttets store piger året efter Louise var blevet optaget. Hun havde taget nogle penge fra håndarbejds lærerinden og blev omgående sendt hjem til sin moder.

Om andre afstraffelsesformer, der blev brugt på instituttet, ved vi ikke meget. Vi ved dog, at en elev, der havde fået hofråd Meyers legat, ved upassende opførsel kunne miste retten til det, ligesom eleverne – som nævnt – kunne forspilde deres chance for at modtage legatet. Vi ved, at eleverne blev truet med anmærkninger og klager til direktionen, og at skammekrog blev benyttet ikke alene af lærerpersonalet, men også af større elever over for de yngre, som de havde tilsyn med. Straffe der i sig selv kan have været tunge at bære. Men konkret ved vi eksempelvis ikke, om Louise blev straffet og i så fald hvordan, efter at lærer Ørsted i december 1847 skrev om hende i karakterprotokollen:

»Westergaard fortjener at straffes for sin urolige Opførsel«. ⁴²

I instituttets arkiv finder vi spredte oplysninger om, at eleverne frygtede straf. Således fik frygten for straf Marie, der var elev fra 1822 til

41. Journalsager 1840-44, jrn.nr. 541, den 8. jun. 1842.

42. Karakterprotokoller 1833-63, jun. 1847 - jun. 1848.

1832, til at forlade instituttet, efter at hun havde klaget over maden.⁴³

I erindringerne om sin elevtid i 1890'erne skrev Adda Rouenville, at en frygtet straf var ikke at få lov til at komme hjem om søndagen. Denne straf kunne eksempelvis fremkaldes, hvis en elev gentagne gange var blevet grebet i at være uordentlig. Adda erindrede det således:

»... Naar noget laa og flød efter os, fik vi en Streg i Ordensprotokollen, og naar vi i en Uge havde 6 Streger i Orden, fik vi »Slet« i Ordenskarakter; havde vi 3 Gange i træk »Slet« i Orden, fik vi ikke Lov at komme hjem om Søndagen. Det var en forfærdelig Straf, men den hjalp.«⁴⁴

Hvorvidt denne straf blev anvendt, mens Louise var elev på instituttet, kan vi ikke sige noget om. Derimod kan vi med sikkerhed sige, at orden spillede en afgørende rolle også i Louise og hendes kammeraters oplæring. Orden var kvindens dyd og der måtte derfor sættes en effektiv stopper for enhver form for uordentlighed. Nok eksisterede stregsystemet ikke på den tid, men bemærkningerne i vidnesbyrdene om elevernes orden eller mangel på samme taler deres tydelige sprog om dette opdragelsesideals betydning.

Adda omtaler også andre former for straf. Var der således dårlige karakterer, når instituttets inspektør hver fredag aften kom for at se karakterbøgerne, fik »synderen« skænd, var der en anmærkning, blev hun sendt i seng og – fortsætter Adda –

»... var det særlig haarrejsende med os, kunde vi saagar faa en ordentlig Lussing; det var forfærdelig flovt, men det gik heldigvis ikke saa ofte paa ...«⁴⁵

Gennemgår vi instrukserne for instituttets lærerpersonale, finder vi først fra midten af 1860'erne i forbindelse med ansættelsen af husholdningslærerinden Vilhelmine Fries en paragraf, hvor spørgsmålet om korporlig afstraffelse omtales. I instruksens §9 pålægges lærerinden at sørge for disciplin blandt eleverne og der fortsættes:

43. Jvf. Direktionsprotokollen 1819-30, nr. 821, den 8. jul. 1829.

44. Rouenville, 1983, s. 3.

45. samme, s. 16.

»... Skulle alvorligen Straf anvendes, bør denne altid indføres i en dertil særskilt bestemt Protokol og meddeles den anden Lærerinde. Ingen legemlig Straf, Ørefigen, Rusken, Kniben, Slag maa anvendes, i fornødent Fald bør Inspectøren eller Directionen tilkaldes ...«⁴⁶

Paragraffen kan have været et forsøg på at begrænse vilkårlige korporlige afstraffelser. Den siger for så vidt ikke, at pigerne ikke måtte straffes korporligt, men at det burde høre til sjældenhederne. Herved falder den i tråd med, hvad der synes at være almindeligt – ihvertfald i teorien – i tidens pigeskoler. I en tid, hvor prygl ellers var et almindeligt anerkendt opdragelsesmiddel og flittigt blev brugt i de offentlige drengeskoler, syntes denne afstraffelsesform kun sjældent at være blevet benyttet overfor piger.

Paragraffen viser også, at blev korporlig afstraffelse af instituttets elever fundet nødvendig, var det ledelsen og ikke lærerpersonalet eller det øvrige personale, der havde straffemyndigheden. Det synes stort set også at have været tilfældet i Addas erindringer, bortset fra at forstanderinderne åbenbart, når pigerne – med Addas ordvalg – lavede gale streger, godt kunne give dem en omgang. Men hvor det i Addas erindringer fremtræder som en sjældenhed, er det i den noget senere elev Johannes erindringer noget, der ofte stod på.⁴⁷ Nok må vi tage erindringernes kildeværdi med visse forbehold, da de dels er subjektivt farvede, dels er nedskrevet længe efter oplevelserne. Alligevel kan vi – med forsigtighed – udlede af det noget modstridende billede, disse erindringer synes at give, at praksis ikke altid fulgte de opstillede regler.

46. Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.1. Instruks for lærerinden i husholdningsvæsenet. Udateret, men formodentlig fra 1866.
47. Johanne var elev på instituttet fra 1917 til 1921. I sine erindringer: Højskoleliv, omtaler hun kort årene på Det Wærnske Institut og giver - i sammenligning med Adda Rouenville - et langt mindre rosenrødt og ikke nær så detaljeret billede af sin elevtid der. Adda Rouenvilles erindringer er måske også præget af, at de åbenbart er blevet til i forbindelse med hendes forsøg på at få samarbejdet mellem Det Wærnske Institut og Mariaforbundet ophævet. Se herom i kapitel 3.

Pigernes fremtid

Spørgsmålet om instituttets egentlige bestemmelse blev flere gange taget op i forbindelse med undervisningens tilrettelæggelse og spørgsmålet om pigernes fremtidsmuligheder. Hvad var det, instituttet skulle oplære pigerne til?

I et brev til P.J. Monrad i et af instituttets tidligste år bemærkede P.A. Kolderup Rosenvinge, at det ud fra fundatsen ikke tydeligt fremgik, om pigerne skulle opdrages til

»simple Tjenestepiger saasom: Stuepiger og Kokkepiger, eller til Kammerjomfruer, Huusjomfruer, Husholdersker og Opdragerinder for Piigebørn.«⁴⁸

Kolderup Rosenvinge mente dog, at Martha Wærn med udtryk som »en duelig Husholderske« og »vindskibelige og retskafne Mødre« nærmest havde haft i tankerne, at pigerne skulle oplæres til »indsigtsfulde Huusbestyrerinder i en borgerlig Huusholdning« og at de altså skulle kunne ernære sig som husjomfruer eller husholdersker og ikke som simple tjenestepiger. Også Martha Wærns bestemmelse om deres sociale baggrund bestyrkede Kolderup Rosenvinge i den opfattelse.

Ud fra denne tolkning af fundatsen var der for så vidt tale om en overskridelse af Martha Wærns oprindelige tanke med instituttet, når Kolderup Rosenvinge ønskede, at pigerne fik en boglig undervisning, der ville gøre dem i stand til at varetage et arbejde som privatlærerinder.

En bredere tolkning af fundatsen gav inspektør Grønberg, idet han i en skrivelse til direktionen i november 1845 slog fast, at der i fundatsens vage bestemmelser intet stod om, at pigerne ikke skulle oplæres til lærerinder. Tværtimod mente han, at det netop var, hvad der lå i fundatsens bestemmelse om, at de elever der var egnede dertil skulle – som han udtrykte det – kunne »forskaffes et veldannet Fruentimmers Færdigheder ...«, d.v.s. oplæres i brodering, tegning og andet for dannede kvinder nyttigt arbejde.⁴⁹

Flere eksempler viser dog, at oplæring til husarbejde blev fastholdt

48. Gruppeordnede sager J.2-L 1814-1946, K.1. Udateret brev skrevet før 1821.

49. Journalsager 1844-49, nr. 61, den 27. nov. 1845.

som instituttets hovedformål. Således gav direktionen i marts 1854 tilsagn til økonomisk at støtte Petras videre uddannelse som lærerinde med 30 rigsdaler af instituttets fond, selvom det – som den formulerede det –

»... er uden for Institutets egentlige Bestemmelse, at dets Elever dannes til Lærerinder«. ⁵⁰

Økonomisk støtte fra instituttets fond var oprindelig beregnet til elever, der i det sidste halve år af elevtiden eller efter afgang fra instituttet ønskede at lære kogekunst. Men der blev som regel givet dispensation herfor i tilfælde af, at tidligere elever hellere ønskede oplæring i skræddersyning og modepynt eller undervisning i sprog og musik med henblik på at blive privatlærerinde, vel at mærke hvis de blev fundet egnede til en sådan oplæring. Således anbefalede inspektør Grønberg, at den afsatte sum til to elevers oplæring i kogekunst i stedet for blev anvendt til franskundervisning, da det ville være at foretrække

»om disse to Piger fik en saadan Dannelse, at de muligen i Fremtiden kunde ernære dem som Lærerinder, hvortil de begge synes at være mere skikkede end til Huusbestyrerinder ...« ⁵¹

7 af de 16 elever, der var på instituttet, da Louise ankom, ernærede sig senere i kortere eller længere tid som privatlærerinder. Men ikke alle umiddelbart efter at være sendt hjem til deres familier eller værger. Tre af dem havde først fået undervisning i fransk, to havde været i huset, mens en blev lærerinde efter at have lært skræddersyning og modepynt. En enkelt af eleverne tog i 1861 eksamen som almueskolelærerinde – en eksamen det først blev muligt for kvinder at tage fra 1859. ⁵²

Ud over de to, der senere blev lærerinder, kom 5 af de 17 elever umiddelbart efter at være sendt hjem i huset – heriblandt Louise, der de sidste tre måneder af sit ophold havde fået undervisning i at koge hos enkefru Knipschild. Yderligere to af de 17 elever lærte at koge efter

50. Journalsager 1850-59, udg. skr. nr. 2, den 9. mar. 1854. Petra var elev 1848-54.

51. samme 1840-44, den 13. jun. 1840.

52. Jvf. Hilden, 1987, s. 129f.

deres ophold på instituttet og kom derefter i huset. Endelig lærte endnu en af eleverne skræddersyning og modepynt, mens vi om en enkelt elev ikke ved andet, end at hun kom hjem til sin moder.

Louise kom i tjeneste som husjomfru hos den velhavende købmandsfamilie Kornerup i Holbæk, hvor hun var i godt et år. Måske fik hun stillingen gennem en annonce fra Adresseavisen med en ordlyd magen til denne:

»En tro og reenlig Pige, der kan paatage sig Madlavning paa egen Haand, samt Vadsk og Reengjøring kan faa en god Condition til den 1ste Juli ...«⁵³

I Adresseavisens annoncer går det igen, at pigen skulle være ordentlig, renlig og tro.

Af de 16 elever, der var på instituttet, da Louise blev optaget, blev 8 gift. To døde få år efter deres giftermål, en døde i barselseng med sit 5. barn efter at have været gift i 7 år. Også Louise blev gift. Den 22. maj 1855 blev hun i Holmens kirke viet til købmand Kornerups 26-årige søn, grosserer Emil Christian Kornerup. De bosatte sig på Frederiksberg. I slutningen af 1857 gik Emil Christian Kornerup fallit og et halvt års tid senere døde deres 1 3/4 år gamle søn. Året efter fødte Louise en datter og i foråret 1860 fik de endnu en datter. Emil Christian Kornerup var da syg og døde i april samme år. Louise stod som 24-årig tilbage som enke med to små børn. 11 år senere – i oktober 1871 – giftede hun sig med den 7 år yngre praktiserende læge på Frederiksberg Jacob Nicolai Benedictus Garde, med hvem hun i 1876 fik tvillingerne Aage og Axel. Louise døde i juli 1887.

I en skrivelse til direktionen i 1845 prøvede inspektør Grønberg at tilbagevise en kritik af instituttet for ikke at leve op til sin bestemmelse om at give eleverne en sådan undervisning, at de, når de forlod instituttet, kunne forsørge sig selv. Efter at have gennemgået de 48 elever, der indtil da havde forladt instituttet, konkluderede han

»... at Institutet har meer eller mindre Glæde af sine Fosterdøtre, at det har givet dem saadan Underviisning og Dannelse,

53. Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger nr. 142, den 21. jun. 1853.

hvorved de ere indtraadte i ret gode Livsstillinger for Fruentimmer af Middelstanden ...«⁵⁴

Også i forhold til de piger, der opholdt sig på instituttet, da Louise blev optaget i 1845, synes inspektør Grønbergs ord at holde stik. Stort set alle forsørgede sig selv i kortere eller længere tid og omtrent halvdelen opnåede kvindens egentlige bestemmelse: at blive gift.

54. Journalsager 1844-49, jrn.nr. 61, den 27. nov. 1845.

Det Wærnske Instituts samarbejde med Mariaforbundet

Det Wærnske Instituts lukning

I begyndelsen af juni 1920 modtog forældrene til de piger, der var optaget i Det Wærnske Institut en skrivelse fra direktionen om, at instituttet fra den 1. maj 1921 midlertidig ville standse sin virksomhed. Begrundelsen var, at instituttet i de seneste år – som følge af krigstidens forhøjede priser og lønninger – havde arbejdet med et stigende under-skud.

Direktionens forhåbninger om det midlertidige i lukningen synes at blive understreget af, at instituttets bygning kun for en 5-årig periode blev udlejet til Frederiksberg Kommune, der ville benytte den til alderdomshjem. At en genoptagelse af instituttets virksomhed dog ikke nødvendigvis ville ske i samme form som tidligere, blev antydnet af direktør J.L.A. Kolderup Rosenvinge i hans afskedstale ved den afsluttende eksamen den 30. april:

»... Tiderne har paa mange Maader forandret sig saa overordentlig meget siden Inst[ituttet]s Grundlæggelse ikke mindst i de sidste Aar, og det er derfor ikke usandsynligt, at Institutet vil kunne gøre mere Gavn paa en væsentlig anden Maade. I ethvert Tilfælde vil det til den Tid være Direktionens Formaal at indrette Inst[ituttet] saaledes, at det kommer til at gøre den størst mulige Nytte og saaledes at det kommer til at virke i Overensstemmelse med de Tanker, som laa til Grund for Geheimekonferensraadinde Wærns Testamente ..«¹

Indledende forhandlinger med Mariaforbundet

At der allerede på det tidspunkt havde været en første kontakt mellem Det Wærnske Institut og Mariaforbundet viser et brev til direktionen fra instituttets inspektør Vilhelm Balslev, hvori han fortæller om en

1. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, A.5.

J.L.A. Kolderup Rosenvinge (1858-1939) blev instituttets sidste direktør af Kolderup Rosenvinge-familien og havde det tunge hørv i 1921 at måtte standse instituttets virksomhed.

Vilhelm Balslev (1860-1935) var instituttets inspektør fra 1905 og direktør fra 1921. Han var en erfaren pædagog med øje for det utidssvarende i instituttets undervisning. Under forhandlingerne med Mariaforbundet blev hans interesse formodentlig især vakt ved det nye pædagogiske perspektiv, han øjnede i et samarbejde mellem de to institutioner.

samtale, han havde haft med frk. Eva Ussing, formanden for Mariaforbundet.²

Eva Ussing havde inden samtalen med Vilhelm Balslev dels talt med J.L.A. Kolderup Rosenvinge, dels været på instituttet og talt med forstanderinde frk. Staal. Igennem hende havde hun fået at vide, at det netop havde været Martha Wærns hovedtanke, at instituttet skulle uddanne gode husmødre. Eva Ussing var da, skrev Vilhelm Balslev, blevet grebet af den tanke, at der måtte kunne skabes et samarbejde mellem Mariaforbundets praktisk-sociale kursus og Det Wærnske Institut,

2. Journalsager 1915-24, den 16. og 17. apr. 1921. Det følgende bygger på dette brev.

Eva Ussing (1855-1950) var formand for Mariaforbundets bestyrelse, da kontakten mellem Det Wærnske Institut og Mariaforbundet etableredes.

»... saaledes at Institutets fremtidsopgave blev med Mariaforbundets hjælp at opdrage voksne unge piger til gode husmødre, dels for betaling i lighed med, hvad forbundet nu gør, dels uden betaling for at hjælpe arbejderklassen, hvor trangen til en saadan uddannelse føles haardt ...«

Vilhelm Balslev gav udtryk for, at han ikke kunne andet end at finde tanken genial. Institutet, der i øjeblikket var kørt fast, kunne her mødes med en institution, der havde god erfaring med, hvordan et sådant arbejde skulle foregå, men som manglede midlerne til at udvide sin virksomhed. Men han var heller ikke blind for de vanskeligheder, et sådant samarbejde ville kunne føre instituttet ud i. Han skrev:

»Det sværeste vilde vist være at faa et virkeligt samarbejde i stand, saaledes at Det Wærnske Institut ikke helt gik op i Mariaforbundet og stillede sin bygning og kapital til raadighed ... det vilde altid blive vanskeligt at bevare Institutets selvstændighed og Direktionens indflydelse ...«

Selvstændigheden måtte dog, mente Vilhelm Balslev, kunne markeres ved, at samarbejdet atter kunne afbrydes. Han sluttede sit brev med at give udtryk for, at det nok kunne synes mere tiltalende og mere i

overensstemmelse med statutter og tradition at begynde igen med et børnehjem. Men vanskelighederne her taget i betragtning mente han ikke, at tanken om et samarbejde med Mariaforbundet burde afvises. Det burde grundig overvejes, dersom Mariaforbundet atter ville bringe det på bane.

Og det gjorde Mariaforbundet. I et brev til Kolderup Rosenvinge, dateret samme dag som han holdt sin afskedstale på instituttet, foreslog Eva Ussing et møde

»... til Klaring af Grundspørgsmaalet, om her foreligger noget, der kunde være ønskeligt i Fremtiden for *begge* Parter ...«³

Som deltagere i et sådant møde pegede Eva Ussing – foruden på sig selv og direktør Kolderup Rosenvinge – på inspektør Vilhelm Balslev og fra Mariaforbundet på frk. Gerda Müller og fru Henriette Christiani, født Oldenburg.

Gerda Müller og Henriette Christiani havde været hovedkræfterne bag Mariaforbundets praktisk-socialt kursus, der blev oprettet den 5. januar 1914 – nøjagtig 100 år efter at Det Wærnske Institut startede sin virksomhed. På kurset kunne unge piger få teoretisk og praktisk undervisning i »... de specielt kvindelige Fag, Husgerning, Barne- og Sygepleje ...«⁴ Kurset virkede for så vidt uafhængigt af Mariaforbundet. Dog var Mariaforbundets formand – på dette tidspunkt Eva Ussing – også født formand for kursets bestyrelse. Bestyrelsen bestod desuden af kursets leder, Gerda Müller, der med Eva Ussings ord » er væsentlig eneraadende og bærer hele Ansvar for dets Gang.« Endvidere Henriette Christiani, som kasserer, rådgiver og medarbejder samt to æresmedlemmer.⁵

Efter det indledende møde i maj 1921 kom Eva Ussing med følgende udtalelse overfor Kolderup Rosenvinge:

3. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, A.6, den 30. apr. 1921.

4. Gerda Müller i Meddelelser for Mariaforbundet efteråret 1923.

5. Den organisatoriske struktur og personernes placering heri er oplyst af Eva Ussing i et brev til Det Wærnske Instituts direktion den 12. juni 1923. Se Gruppeordnede sager M-P 1814-1950, P.2. Om Mariaforbundet se iøvrigt dets jubilæumsskrift 1914-89.

Hovedkræfterne bag Mariaforbundets praktisk-sociale kursus Gerda Müller (1882-1974) og Henriette Christiani (1880-1953) deltog selv som elever i nogle af kursets første lægetimer. Henriette Christiani sidder yderst til højre med Gerda Müller ved sin side. I midten læge Karen Andersen. Billedet kunne være fra Eva Ussings hjem, hvor nogle af kursets undervisningstimer foregik.

»... Hvad Fremtiden angaar, saa synes jeg, at de ideale Tanker, der ligger til Grund for det Wærnske Institut og for vort Arbejde faldt saa vidunderligt sammen, at jeg synes det vilde være Synd, om de ikke ogsaa kom til at støtte hinanden og praktiseres i Fællesskab til Gavn for den opvoksende Ungdom ...«⁶

Selvom også Det Wærnske Instituts direktion og inspektør stillede sig velvillige overfor tanken om et samarbejde, var initiativet i høj grad Mariaforbundets. Det var tydeligvis den mest utålmodige af de to parter m.h.t. at få samarbejdet etableret. I et brev til Kolderup Rosenvinge

6. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, A.6, den 24. maj 1921.

sidst i februar 1922 gav Eva Ussing således udtryk for denne utålmodighed:

»Da vi talte sammen paa Jernbaneperronen, sluttede De med at sige »det haster jo ikke«. For Mariaforbundet er det imidlertid kommet til at haste med at faa at vide, ikke Detailler og Ordninger, men Hovedsagen, om det bliver til en Sammenslutning eller ikke ...«⁷

Det, der hastede for Mariaforbundet, var især at få løst de lokale problemer, som det praktisk-socialt kursus havde. Og den manglende afklaring i forhold til Det Wærnske Institut blokerede for ethvert initiativ til at få løst problemerne ad anden vej.

Villa Tharand, Kastanievej 2, som Det Wærnske Institut købte i 1888, var bygget i 1858 til gehejmetatsråd Luis Bramsen og hans familie. Det var denne rummelige bygning Mariaforbundet så som løsning på sit lokaleproblem.

7. Gruppeordnede sager, A.6, den 22. feb. 1922.

Direktionen havde på det tidspunkt endnu ikke reageret på det forslag til samarbejde, som den allerede i slutningen af januar 1922 havde modtaget fra Mariaforbundet. Samarbejdet blev heri foreslået realiseret på en sådan måde, at Det Wærnske Institut stillede sine bygninger og sin renteindtægt til rådighed, mens Mariaforbundet kom med sin organisation og de driftsplaner, som kurset hidtil havde arbejdet efter. Eleverne skulle fremover kaldes: »Mariaforbundets sociale Elever uddannede paa det Wærnske Institut«. ⁸

Når direktionen tøvede med svaret, hang det sammen med en uvilje mod radikalt at skulle ændre instituttets oprindelige fundats og mod ganske at blive opslugt af Mariaforbundet. I det svar, som direktionen derfor i begyndelsen af marts sendte Mariaforbundet, gav de to direktører udtryk for, at de ingenlunde havde skubbet tanken om et samarbejde til side. Men de var under deres overvejelser blevet klar over

»... dels at den af Mariaforbundet foreslaaede form for samarbejde vistnok for stærkt vilde berøve Institutet dets præg af selvstændig Institution, dels at det maaske vilde være urigtigt helt at opgive Stifterindens oprindelige tanke, at Institutet skulde være et hjem for børn, dersom denne tanke ogsaa under de nuværende forhold maatte vise sig at komme en trang i møde. Vore erfaringer gaae ud paa, at det for mange børn, som levede under vanskelige forhold, har været en stor lykke at finde et godt hjem i det Wærnske Institut. Og vi tror, at Institutet ogsaa i fremtiden vilde kunne løse en smuk opgave i denne retning«. ⁹

Direktionens overvejelser gik derfor i retning af at indrette en del af bygningen som hjem for børn, der skulle have deres skolegang i kommuneskolen. Denne del af Det Wærnske Instituts virksomhed forestillede den sig skulle være uafhængig af Mariaforbundet. Den øvrige

8. Journalsager 1915-24, indg. skr. nr. 675.

9. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, A.6, udkast til skrivelse den 6. marts 1922. Instituttets to direktører var da J. L. A. Kolderup Rosenvinge og Vilhelm Balslev. Vilhelm Balslev var blevet valgt som efterfølger for direktør pastor Hviid Nielsen, der døde i november 1921.

del af bygningen skulle stilles til rådighed for Mariaforbundets praktisk-sociale kursus.

Fra børnehjem til husholdningsskole

Tanken om at genoprette Det Wærnske Institut i form af et hjem for børn blev snart opgivet. I den skrivelse, som direktionen sidst i oktober 1922 tilsendte undervisningsministeriet sammen med forslag om fundatsændring, gjorde den rede for sine overvejelser om, under hvilken form instituttet skulle genoptage sin virksomhed: 1. et lille børnehjem med tilknyttet skole, 2. et hjem for børn, der fik deres undervisning i kommuneskolen 3. en husholdningsskole for unge piger.¹⁰

Et lille børnehjem med tilknyttet skole – i lighed med det oprindelige institut – mente direktionen ikke længere var tidssvarende. Med det ringe elevantal og en dermed utilfredsstillende årgangsdeling ville en sådan skole ikke kunne måle sig med den offentlige skole. Desuden pegede direktionen på, at der ikke ville være tilstrækkelig tid til uddannelse i husholdning og håndarbejde – fag som Martha Wærn havde lagt særlig vægt på – uden at forsømme de egentlige undervisningsfag. Det var en erfaring de to direktører havde bragt med sig fra instituttets hidtidige virksomhed.

At genoptagelsen af instituttet skulle ske i form af et hjem, hvor børnene gik i den offentlige skole, afviste direktionen nu ganske. Det ville, mente den, endnu mindre svare til stifterindens ønsker. Den mest tidssvarende måde at genoptage virksomheden på var derfor i deres øjne i form af et hjem for unge konfirmerede piger, der her kunne få rationel og grundig undervisning i husholdning og skræddersyning. Instituttets fripladser ville i overensstemmelse med den oprindelige fundats blive tildelt døtre af borgere i København og Christiania samt faderløse døtre af civile og gejstlige embedsmænd. Dog søgte direktionen undervisningsministeriets accept af, at også døtre af borgere på Frederiksberg kunne blive omfattet af bestemmelserne.

Det var således ikke piger i barnealderen, men unge piger der fra nu af skulle være instituttets målgruppe. Direktionen argumenterede med, at når opgaven var at uddanne pigerne til selvstændigt erhverv og til

10. Gruppeordnede sager, B.1, den 30. okt. 1922. Det følgende bygger på denne skrivelse.

huslige opgaver, burde undervisningen først finde sted efter den egentlige skoleundervisning var afsluttet. Det var, påpegede den, vistnok almindeligt erkendt, at det var piger i den alder, der fik størst udbytte af undervisning i husgerning. Desuden var behovet for en sådan undervisning voksende, så direktionen antog, at »et Hjem med Undervisning i Husholdning for konfirmerede unge Piger af Borgerstanden« ville kunne dække et reelt savn.

Da Det Wærnske Instituts fundats bestemte, at instituttet skulle drives som et hjem og skole for piger før konfirmationsalderen, krævede den nye opgave en fundatsændring. Og for at det var muligt at ændre instituttets virksomhed alt efter skiftende tiders behov, foreslog direktionen følgende fleksible tilføjelse til den oprindelige fundats:

»Saafremt det viser sig, at Fundatsens Hovedformaal, Op-
læring af Middelstandens Døtre til huslig Vindskibelighed som
Følge af forandrede Samfundsforhold eller af økonomiske
Grunde ikke længere med tilstrækkelig Udbytte kan forfølges i
Stifterindens Aand inden for de af Fundatsen afstukne Ram-
mer, kan Undervisningsministeriet approbere Ændringer i Ar-
bejdsplanen. De Beslutninger, som Bestyrelsen i saa Hen-
seende maatte træffe, bliver da at indsende til Ministeriets
Approbation«.

Nogle måneder efter direktionens ansøgning fik Det Wærnske Institut kongens approbation på tillægsgfundatsen, ligesom tilladelsen til, at borgerdøtre fra Frederiksberg kunne søge instituttets fripladser, blev givet.

Dermed var vejen banet for et snævert samarbejde med Mariaforbundet om undervisning af unge konfirmerede piger. Hvor stor indflydelse Mariaforbundet havde haft på direktionens beslutning om at skrinlægge tanken om et børnehjem til fordel for en husholdningsskole for unge piger, er det vanskeligt med sikkerhed at sige. Men ud fra den spredte korrespondance mellem Det Wærnske Institut og Mariaforbundet synes det ikke at have været på dette spørgsmål vandene delte sig, men snarere på det mere overordnede spørgsmål om organisation og ledelse. Således understregede repræsentanterne fra Mariaforbundet på et møde i april 1922, at de ikke havde noget imod at samarbejde med et børnehjem, men – og det var det centrale for Mariaforbundet – det

burde foregå under samme ledelse. To selvstændige institutioner under samme tag men med hver sin bestyrelse anså de for uheldigt.¹¹

Spørgsmålet om Det Wærnske Instituts selvstændighed

Mariaforbundets krav om enhed i ledelsen blev det springende punkt i forhandlingerne mellem de to institutioner. Instituttets selvstændighed lå direktionen stærkt på sinde og spillede en stor rolle under hele forhandlingsforløbet.

Tydeligst fremgår spørgsmålet om instituttets selvstændighed måske i diskussionerne om pensionatets ledelse. Til forstanderinde for Det Wærnske Instituts pensionat havde Gerda Müller og Henriette Christiani anbefalet den unge Anna Elisabeth Plum. Hun havde tidligere været elev på det praktisk-sociale kursus og havde netop afsluttet sin husholdningsuddannelse fra den Suhrske Husholdningsskole. Anna Elisabeth Plum blev godkendt af direktionen, dog ikke det synspunkt, at hun skulle fungere under en af Mariaforbundets ledere. Wilhelm Balslev skrev således i begyndelsen af juni 1923 til Kolderup Rosenvinge efter et møde med »Damerne«:

»... Der er uden tvivl en – forhaabentlig vel let overvindelig – forskel i MF's og vort Syn paa sagen, idet MF ser det saadan, at de ønsker at overtage hele DWI's virksomhed – baade pensionat og undervisning – under direktionens overledelse, medens vi tænker os pensionatet sortere direkte under os, saadan at kun det, at forstanderinden udnævnes efter MF's indstilling, sikrer et nøje samarbejde uden gnidninger, medens hele undervisningen ledes af MF ... Jeg synes, vi maa passe paa, at DWI's nødvendige selvstændighed bevares. Det er maaske mere formen det kommer an paa, men den er ogsaa vigtig. Og jeg synes ikke vi kan gaa ind paa en overenskomst, som lyder paa, at vi overdrager MF hele virksomheden – selvom det i realiteten bliver noget *lignende*, der sker ...«¹²

I et brev, der var stilet til Henriette Christiani, men i lige så høj grad var

11. Gruppeordnede sager, A.6. Balslevs referat af forhandlingsmødet den 3. apr. 1922.

12. Journalsager 1915-24, den 5. jun. 1923.

til Gerda Müller, pegede Vilhelm Balslev på den uenighed, der viste sig at ligge i spørgsmålet om, hvem der skulle være den egentlige leder af pensionatet. Han udbad sig derfor som udgangspunkt for videre forhandling en skriftlig redegørelse for Mariaforbundets ønsker vedr. samarbejdet.

Brevet blev besvaret af Mariaforbundets formand, Eva Ussing. Hun anså det for mest oplysende at beskrive kursets hidtidige organisationsstruktur, idet Mariaforbundet forestillede sig, at den – også efter at direktionen havde engageret det praktisk-sociale kursus til »forsøgsvis at praktisere Fru Wærns Tanker« – foreløbig burde opretholdes.¹³ Derved ville direktionen kunne vurdere dens brugbarhed.

Centralt i forhold til Det Wærnske Institut var Eva Ussings redegørelse for ledelsesstrukturen. Hun skrev følgende:

»... Da Undervisningen paa Kursuset og Undervisningen under det daglige Livs Gang paa Pensionatet maa gaa Haand i Haand, maa der være Enhed i Ledelsen; ... Denne Enhed under eet Overhoved har vi altid ment var meget vigtig for Opdragelsen og for Arbejdet. Vi er saa heldige for Øjeblikket i Frk. Müller at have et Overhoved, som ikke »regerer« men styrer, og for hvis indre Autoritet Alle bøjer sig med Tillid og med Glæde ...«

Tanken var, at Anna Elisabeth Plum skulle fungere som leder af pensionatet, men hun skulle vejledes og hendes arbejde skulle tilses af formanden for Mariaforbundets praktisk-sociale kursus, Gerda Müller. Der var tale om en hierarkisk struktur, hvor – for at blive i Eva Ussings eget billede – Anna Elisabeth Plums stilling kunne sammenlignes med kontorchefens i et ministerium, Gerda Müllers med departementchefens og direktionens med ministerens. Da Anna Elisabeth Plum ydermere var ganske nyuddannet, mente Eva Ussing, at det også af den

→

»Mariehøns« i deres karakteristiske hvide uniformer i Villa Tharands have. Det er forstanderinden Anna Elisabeth Plum, der står øverst på trappen, mens Gerda Müller og muligvis Henriette Christiani kan ses i døråbningen. Billedet er formentlig fra 1920'erne.

13. Gruppeordnede sager M-P, 1814-1950, P.2, den 12. jun. 1923.

grund ville være u hensigtsmæssigt straks at overlade hende den selvstændige ledelse af pensionatet. Hun skulle først prøves, om hun magtede den vanskelige pædagogiske opgave, det var at leve blandt og påvirke en sådan uensartet flok piger.

Det er vanskeligt ud fra det efterladte arkivmateriale med sikkerhed at kunne sige, om det blev denne struktur, de to institutioner kom til at arbejde under. Men Vilhelm Balslevs bemærkning, om at »... frk. M[üllers] hjælp i pensionatet vil jo kun være til nytte for os ...«, som han fremsatte overfor Kolderup Rosenvinge i et brev nogle måneder senere, kunne tyde på, at direktionen accepterede tanken om Gerda Müllers overtilsyn i forhold til pensionatets forstanderinde.¹⁴

Også udtalelsen: »... det vi ønsker er at markere vor selvstændighed og ikke binde vore efterfølgere«, som Balslev fremsatte i samme brev, tyder på, at direktionen i løbet af sommermånederne 1923 slækkede på kravet om pensionatets reelle selvstændighed i forhold til Mariaforbundets praktisk-social kursus. Resultatet blev da også følgende yderst rummelig bestemmelse i den overenskomst, som Mariaforbundets praktisk-social kursus og Det Wærnske Institut indgik i april 1924:

»Institutets Pensionat ledes af en Forstanderinde, der antages og afskediges af Institutets Direktion, ... Forstanderinden deltager efter Aftale ogsaa i Undervisningen af Kursusets Elever ...«¹⁵

Direktionen fastholdt dog instituttets reelle selvstændighed på ét væsentligt punkt, nemlig muligheden af at opsiges samarbejdsaftalen med Mariaforbundet. I overenskomstens paragraf 8 blev bestemt, at samarbejdet kunne opsiges af begge parter med et års varsel, dog ikke før til sommeren 1927.

Samarbejdet med Mariaforbundets praktisk-social kursus

Den 7. november 1923 meddelte direktionen undervisningsministeriet, at alderdomshjemmet under Frederiksberg Kommune fraflyttede Kastanievej 2, og at instituttet snarest derefter – i samarbejde med Maria-

14. Journalsager 1915-24, den 25. sep. 1923.

15. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, A.6, indg. skr. nr. 695a, den 30. apr. 1924.

forbundets praktisk-socialt kursus – ville genoptage sin virksomhed i form af en husholdningsskole for unge piger.¹⁶

Forinden – i foråret 1922 – havde Det Wærnske Institut med Frederiksberg Kommunes samtykke overladt Mariaforbundets praktisk-socialt kursus et lokale i instituttets bygning, så at der, som det blev udtrykt,

»... kan vindes Erfaring med Hensyn til Muligheden af et fremtidigt Samarbejde ...«¹⁷

Det lokale, Mariaforbundet havde fået overladt, var instituttets gymnastiksal, der ved ombygningen i 1905 var blevet indrettet i den gamle vognport og stald. Nu blev gymnastiksalen indrettet til skolekøkken. Direktionen pegede på, at den herved havde haft for øje, at der i instituttets fremtidige virksomhed ville blive lagt særlig vægt på uddannelse i husgerning »i Overensstemmelse med Fundatsens Aand ...«¹⁸

Samarbejdet – der blev nedfældet i en overenskomst og underskrevet den 30. april 1924 – kom til at bestå i, at Det Wærnske Institut overlod det praktisk-socialt kursus de fornødne undervisningslokaler samt ydede et tilskud til aflønning af skolekøkkenets leder. Til gengæld forpligtede kurset sig til at lade instituttets frielever undervise sammen med dets egne betalende elever. Instituttets frielever skulle optages i overensstemmelse med fundatsens bestemmelser, dog med undtagelse af bestemmelsen om aldersgrænserne. De kunne få fri undervisning, og hvis de havde behov for det, også fri kost og logi i instituttets pensionat på Kastanievej.

Vi ser i det efterladte arkivmateriale, at ansøgere om friplads dels henvendte sig direkte til direktionen for Det Wærnske Institut, dels blev anbefalet af Mariaforbundet. Flere breve viser, at direktionen i hvert enkelt tilfælde overvejede, om ansøgeren også opfyldte fundatsens optagelsesbetingelser. Selvom der findes flere eksempler på, at

16. Gruppeordnede sager M-P 1814-1950, P.3, den 7. nov. 1923. Endvidere A-B 1783-1983, A.6, overenskomsten mellem Det Wærnske Institut og Mariaforbundets praktisk-socialt kursus den 30. apr. 1924.

17. Direktionsprotokol 1883-1943, den 6. dec. 1922.

18. samme.

ansøgere blev afvist som ukvalificerede, synes der også at være en tendens til, at ansøgere, der ikke opfyldte fundatsens bestemmelser, blev optaget. Men direktionen har stået tøvende overfor et sådant skridt, hvilket eksempelvis ses af følgende brev, som Vilhelm Balslev skrev til Kolderup Rosenvinge i november 1932:

»Ja det er et nyt tilfælde, og jeg tror som De, at hvis et saadant tilfælde var forelagt Fru Wærn, vilde hun have sagt, at vedkommende var ukvalificeret. Men vor tid ser jo lidt anderledes paa det ...«¹⁹

I et andet brev skrev Vilhelm Balslev:

»... I forgaars var De vist mest stemt for ikke at tage ukvalificerede. Men jeg gaar gerne med til at tage nogle saadanne efter Frk. M's forslag. Det er jo ogsaa en venlighed og vel økonomisk hjælp for MF ...«²⁰

Ikke alene imødekommenhed overfor Mariaforbundet, men også mangel på kvalificerede ansøgere blev dog af direktionen angivet som grund til, at den i løbet af 1930'erne optog frielever, der ikke levede op til fundatsens bestemmelser. Men, pointerede Vilhelm Balslev i november 1932 over for Kolderup Rosenvinge, en ukvalificeret ansøger kunne kun godtages, hvis ikke der var ansøgere, der efter den hidtidige praksis var kvalificerede.

Ud over Det Wærnske Instituts frielever kunne også betalende elever fra Mariaforbundets praktisk-soziale kursus blive pensionærer på instituttet. I begge tilfælde skulle ansøgningen stiles til Det Wærnske Instituts direktør Kolderup Rosenvinge.

I antal var de betalende elever, der boede på instituttet langt flere end fripensionærerne. Indenfor de første 10 år efter Det Wærnske Institut i 1924 havde genoptaget sin virksomhed var antallet af betalende pensionærer godt 250 mod knap 30 fripensionærer. Derudover fik knap 70 elever i samme periode deres undervisning betalt af Det Wærnske Institut.

19. Journalsager 1925-39, den 25. nov. 1932.

20. samme, den 30. jun. 1932.

Mogens Hvidt (f.1911) blev i 1935 som stud.jur. antaget som direktionens sekretær og Det Wærnske Instituts kasserer. I 1961 indtrådte han yderligere i direktionen som Hilmar Ødums efterfølger og beklæder – som afgået præsident for Højesteret – stadig embedet.

Hanne Christiani, født Germark (f.1932) var i 1951-52 elev på Mariaforbundet og blev senere uddannet som husholdningslærer. Fra 1960 til 1970 var hun forstander for Mariaforbundets husholdningsskole på Baunehøj og har fra 1983 været formand for Mariaforbundets bestyrelse.

Undervisningskurset var 1- eller 2-årigt. Undervisningen, der hørte under Mariaforbundets område, omfattede husgerning, syning, sygepleje og såkaldte dannelsesfag: nationaløkonomi, kristendomskundskab, etik, psykologi, kunsthistorie, engelsk og litteraturhistorie. Derudover kom eleverne i praktik på børnehjem, børnehospitaler o.lign.

Samarbejdet mellem Det Wærnske Institut og Mariaforbundet hvilede indtil 1955 på overenskomsten af 30. april 1924, hvorefter de to institutioner tog bestemmelserne op til revision. I en skrivelse til undervisningsministeriet dateret den 30. marts 1955 gjorde direktionen opmærksom på, at årsagen hertil ikke var utilfredshed med samarbejdet, men at den økonomiske ordning mellem de to institutioner ikke i tilstrækkelig grad havde gjort det muligt for Mariaforbundet at opnå samme statstilskud som andre husholdningsskoler.²¹

21. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, A.6, den 30. mar. 1955.

Revisionsarbejdet resulterede i, at Det Wærnske Institut udlejede instituttets gamle ejendom Kastanievej 2 og den i 1939 erhvervede naboejendom til Mariaforbundet. Mariaforbundet overtog pensionærerne, men Det Wærnske Institut betalte fortsat for frielever i overensstemmelse med dets fundats. Udadtil ville – påpegede direktionen – intet blive ændret ved den nye overenskomst mellem de to institutioner. Det Wærnske Institut ville ved fortsat at optage frielever og ved at yde tilskud til Mariaforbundets virksomhed stadig handle i stifterindens ånd.

Under forhandlingen om ændringen af overenskomsten af 1924 havde den mulighed også været drøftet, at Det Wærnske Institut overdrog de to ejendomme til Mariaforbundet for en af ministeriet fastsat købesum, og at Det Wærnske Institut indskrænkede sin virksomhed i det væsentligste til ved hjælp af sin legatkapital at støtte Mariaforbundets arbejde. I skrivelsen til undervisningsministeriet gav direktionen dog udtryk for, at selvom en sådan ordning ville indebære økonomiske fordele, havde ingen af de to institutioner på det tidspunkt noget ønske om en så radikal ændring af Det Wærnske Instituts historiske tradition.

Knap 30 år senere – i 1983 – besluttede de to institutioner, at tiden var inde til, at Det Wærnske Instituts ejendomme blev overdraget til Mariaforbundet, og at instituttets virksomhed indskrænkedes til økonomisk støtte til Mariaforbundet. Begrundelsen for dette skridt var, at en hårdt tiltrængt modernisering af ejendommen Kastanievej 2 havde gjort den ordning, hvor Det Wærnske Institut lejede sine ejendomme ud til Mariaforbundet, uhensigtsmæssig, da Mariaforbundet som lejer blev afskåret fra at opnå statslån til moderniseringer. Da Det Wærnske Institut var en fond, kunne heller ikke det få statstilskud.

De to ejendomme, Kastanievej nr. 2 og nr. 4, blev afhændet pr. 1. juli 1983 til Mariaforbundet med undervisningsministeriets godkendelse, og der blev efter ministeriets ønske oprettet en tillægsgfundats, der lovfæstede de ændrede forhold.

I fundatsen lovfæstedes også – hvad der havde været praksis i mange

→

Den hvidklædte »Mariehøne«, der tørrer støv af på maleriet af Martha Wærn, illustrerer på fornem vis et af denne bogs temaer: samarbejdet mellem Martha Wærns gamle institut og Mariaforbundet. Desuden kunne billedet af »Mariehøns« optaget af husligt arbejde være arrangeret for at vise, at arven efter Martha Wærn blev holdt i hævd. Billedet er formentlig fra 1950'erne.

år – at instituttet udpegede et medlem af Mariaforbundets repræsentantskab og bestyrelse for derigennem at markere fællesskabet og varetage instituttets særlige interesser. Det Wærnske Institut har altid udpeget en af sine direktører til denne opgave.

Det Wærnske Instituts virksomhed var nu bogstavelig talt blevet en del af Mariaforbundet. En rest af selvstændigheden blev dog tilbage, idet direktionen forbeholdt sig ret til kun at støtte Mariaforbundet så længe det

»... efter direktionens skøn udøver sin virksomhed i den ånd, hvori gerningen hidtil er øvet ...«²²

Og det vil – i direktionens øjne – være det samme som at sige i Martha Wærns ånd.

En klagesag

Såvel fra direktionen fra Det Wærnske Institut som fra Mariaforbundets side finder vi flere udtryk for glæde over og tilfredshed med samarbejdet. Denne tilfredshed blev tilsyneladende ikke delt af alle.

I foråret 1939 satte en kreds af forhenværende elever fra det oprindelige Wærnske Institut – med Adda Rouenville i spidsen – sig i sving for at få ophævet samarbejdet mellem de to institutioner og få oprettet »det selvstændige Wærnske Institut«.²³ En skrivelse underskrevet af de to forhenværende forstanderinder, frk. Birgitte Staal og frk. Johanne Goll, syv forhenværende lærere og 57 elever fra Det Wærnske Institut blev sendt til den københavnske skoleborgmester Ernst Kaper. Han var ikke alene formand for den kommission, der på den tid var nedsat for at undersøge mulighederne for at oprette en pigekostskole, men han var også søn af Det Wærnske Instituts inspektør fra 1886 til 1905, overlærer Johannes Kaper, og kunne derfor tænkes

22. Gruppeordnede sager, B.1, overenskomst maj 1983, §4. Overenskomsten kunne dog tidligst opsiges til juli 1993.

23. Selvom Adda Rouenville var gift og havde ændret efternavn, bruges her hendes pigenavn. Det var tilsyneladende til brug i denne klagesag, at Adda Rouenville skrev sine erindringer.

at have en særlig interesse i instituttet. Ernst Kaper henviste dog sagen til undervisningsministeriet.²⁴

I skrivelserne til såvel Ernst Kaper som til undervisningsministeriet fremhævede underskriverne, at Martha Wærns formue ikke blev brugt i stifterindens ånd. Hendes ønske havde været, påpegede de, at det var børn fra beskedne middelstandshjem, der skulle værnes og gives et hjem. Midlerne var ikke som nu tænkt brugt

»... udelukkende til Fordel for en fremmed Institution »Mariaforbundet«, der os bekendt hovedsagelig søges af Overklassens Børn fra deres 18de Aar. Vi tillader os at formene, at det maa ligge inden for Ministeriets Muligheder som naturlig Repræsentant for den forbigaaede Kreds at hindre at Midler, der er sikret Efterslægten paa Vilkaar, der ikke er til at tage Fejl af, anvendes stik imod Testatrix Formaal ...«²⁵

Det sociale aspekt blev også fremhævet i Adda Rouenvilles brev til Kolderup Rosenvinges afløser som direktør, dr. phil. Hilmar Ødum. Heri protesterede hun på de tidligere elevs vegne mod, at Martha Wærns formue var kommet til at danne grundlag for en husholdningsskole for velhavende familiers døtre. Det Wærnske Institut ville, påpegede hun, kunne blive en udmærket kostskole,

»... og det vilde være at hædre Fru Wærns Minde og give hende Oprensning for den Tort, hun nu i 15 Aar har lidt ved at blive opslugt af Mariaforbundet, der jo i første Række faar Æren, mens Fru Wærn som oftest bliver Glemt ...«²⁶

Desuden mente Adda Rouenville, at det var utilfredsstillende, at Martha Wærns formue blev brugt som grundlag for en husholdningsskole. I en tid, hvor husgerning indgik i kommuneskolens fagrække og hvor pigers beskæftigelsesmuligheder ydermere ikke længere var begrænset til husholdnings- og omsorgsopgaver, var det deres almene

24. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, B.2. Skrivelserne til Ernst Kaper er udateret, til undervisningsministeriet dateret den 10. jun. 1939.

25. samme, skrivelserne til undervisningsministeriet.

26. samme, den 16. jan. 1940.

Hilmar Ødum (1900-75), direktør for Danmarks Geologiske Undersøgelser, afløste i 1939 den sidste af familien Kolderup Rosenvinge i Det Wærnske Instituts direktion. (Billedet er i privat-eje).

dannelse og opdragelse, det gjaldt. Derfor havde Det Wærnske Institut for børn – ifølge Adda Rouenville – en berettigelse.

Adda Rouenville havde i Hilmar Ødum håbet at finde »deres« mand. Hun mente, at Kolderup Rosenvinge havde peget på Hilmar Ødum som sin efterfølger

»... for at bremse lidt op for Mariaforbundet og se paa Fru Wærns Testamente og Ønsker med andre Øjne end Stiftslægen, der kun kan se derpaa med Mariaforbundets Ve og Vel for Øje ...«²⁷

Stiftslægen var Gerda Müllers bror, Henning Müller, der ved Vilhelm Balslevs død i 1935 blev valgt til Kolderup Rosenvinges meddirektør for Det Wærnske Institut.

Nogen støtte for deres synspunkter fik de ikke i Hilmar Ødum. I en skrivelse til undervisningsministeriet gav han og Henning Müller udtryk for, at enhver direktør med respekt for stifterindens bestemmelser altid vil vurdere, om det er muligt at føre virksomheden tilbage til en form så nær op ad den oprindelige som muligt. De mente dog, at det var

27. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, B2, den 16. jan. 1940.

økonomisk umuligt for Det Wærnske Institut at drive en pigekost-skole.

Samtidig afviste direktionen, at samarbejdet med Mariaforbundet var i modsætning til Martha Wærns bestemmelser. Den påpegede, at nok var formålet med den nuværende ordning at danne grundlaget for Mariaforbundets undervisning. Men formålet var også at sikre ophold og undervisning for et antal unge piger, der var Det Wærnske Instituts frielever. Antallet var, indrømmede direktionen, ganske vist langt mindre end Mariaforbundets »egne« elever, men de økonomiske forhold taget i betragtning svarede det til det tidligere instituts. Dermed forsøgte direktionen at imødegå den kritik, at Martha Wærns formue blev brugt udelukkende til at uddanne unge fra de højere sociale lag. Direktionens sidste ord i denne klagesag var,

»... at gennem det nuværende *Samarbejde* med Mariaforbundet *videreføres Det Wærnske Instituts Arbejde i Stifterindens Aand* og paa tidssvarende Maade og i et Omfang, der ellers ikke vilde være muligt.«²⁸

Billedet fra Gerda Müllers 70 års fødselsdag, hvor broderen, direktør for Det Wærnske Institut Henning Müller, hjælper hende frakken på, mens instituttets kasserer og senere direktør Mogens Hvidt smilende ser til, illustrerer det velkonsoliderede samarbejde og de familiemæssige bånd, der var mellem de to institutioner.

28. Gruppeordnede sager A-B 1783-1983, B2, udat. skrivelse.

Selvom den massive opbakning bag klagen ikke kan have undgået at gøre indtryk på de to direktører, fastholdt de således den beslutning, der 17 år tidligere var taget af deres forgængere. Samarbejdet var også i deres øjne den bedste måde at forvalte Martha Wærns formue og bestemmelser på – tillempet den nye tid. Samtidig har det formodentlig også spillet en rolle, at samarbejdet med Mariaforbundet i 1939 var så velkonsolideret, at det har ligget direktionen fjernt at opsige det.

Heller ikke undervisningsministeriet mente at kunne støtte kredsen af tidligere elever, lærere og forstanderinder. I en skrivelse til Adda Rouenville trak ministeriet sig ud af sagen med en bemærkning om, at det i 1923 og 1925 efter kongelig konfirmation af instituttets tillægsgfundats havde godkendt samarbejdet mellem instituttet og Mariaforbundet.

Afslutning

Martha Wærns opdragelses- og undervisningsinstitut var en af de mange institutioner, der i 1800-tallet så dagens lys som filantropiskindede borgeres forsøg på at løse samfundets sociale problemer. Et af disse problemer var opdragelse og undervisning af forsømte og fattige børn. Det var da også for døtre fra fattige familier, Martha Wærn oprettede sit institut – skønt dog fattige af en vis stand.

Formodentlig har det ikke været let for 7- til 10-årige piger at forlade deres barndomshjem og blive anbragt på en institution. For selv om Det Wærnske Institut som følge af sin ringe størrelse havde visse ligheder med et hjem, så har det ikke kunnet undgå træk, der generelt kendetegnede tidens institutioner: strenge regler og rutiner, stadig overvågen og kontrol. På den anden side må vi formode, at hvis ikke Det Wærnske Institut havde eksisteret, ville en stor del af de piger, der blev optaget her, ingen eller kun ringe skoleundervisning have fået og måske som 13- eller 14-årige være kommet ud at tjene. Dette har især været tilfældet i instituttets tidlige år og frem til 1800-tallets sidste årtier.

For Martha Wærn var det naturligt, at pigerne i hendes institution skulle oplæres til, hvad der var kvindens bestemmelse her i livet: at føre en ordentlig husholdning for mand og børn, eller hvis de tidligt blev enker eller forblev ugifte at kunne forsørge sig selv på en for deres stand passende og anstændig måde. Og det var omkring år 1800, hvor Martha Wærn udarbejdede sin plan for instituttet, overvejende som husholder-sker, ved skræddersyning eller modepynt. Husholdning og håndarbejde blev derfor højt prioriteret på instituttet og pigernes løbebane for så vidt udstukket.

Karakteristisk for Det Wærnske Institut synes at være, at direktionen satte en ære i at være så loyal over for Martha Wærns bestemmelser som muligt. Instituttets grundlag blev ikke glemmt som årene gik. Det var hertil direktionen forholdt sig, når der var tvivl om eksempelvis optagelseskriterier, når instituttets undervisning og hele bestemmelse blev diskuteret. Nok indtolkede den sin egen tid i bestemmelserne, men den bestræbte sig samtidig på ikke at fjerne sig for langt fra det formål, Martha Wærn havde set som instituttets. Denne ansvarlighed havde

dog den bagside, at oplæring i kvindens traditionelle opgaver – trods indskrænkninger i håndarbejdsundervisningens timetal – forblev prioriteret så højt, at instituttets undervisning fra 1800-tallets slutning havde vanskeligt ved at nå samme niveau som det øvrige skolevæsen.

Også i samarbejdsforhandlingerne med Mariaforbundet blev overensstemmelsen med Martha Wærns testamentariske bestemmelser gentagne gange overvejet. Der er ingen tvivl om, at direktionen i et samarbejde med Mariaforbundet så en reel mulighed for – med Vilhelm Balslevs ord – »at faa Martha Wærns Tanker til at bære Frugt under de nye Forhold og i en ny Dragt«. ¹

Selvom Det Wærnske Institut fastholdt en vis selvstændighed i forhold til Mariaforbundet og udgjorde en ikke uvæsentlig del af Mariaforbundets økonomiske fundament, gik navnet mere og mere i glemmebogen. En gang om året blev det dog hentet frem og pudset af. Det var således en tradition, at stiftslæge Henning Müller, Det Wærnske Instituts direktør fra 1935 til 1978, indledte det nye skoleår med at fortælle de nye elever om Martha Wærn. Han kunne indlede sådan:

»Da det er første og også sidste gang, De hører om Martha Wærn, beder jeg Dem høre godt efter for at kunne huske denne myndige og kloge kvindes navn ...« ²

Det Wærnske Institut var for eleverne ikke længere en realitet i deres hverdag, men var blevet til historie – som den opmærksomme elev kunne genkalde sig, når hun passerede portrættet af Martha Wærn eller hendes øjne faldt på den lille uanselige stenplade med inskriptionen: »Det Wærnske Institut«.

1. Meddelelser (Mariaforbundets meddelelsesblad) 1932.

2. Mariehønen dec. 1969.

Personfortegnelse

Direktører for Det Wærnske Institut 1814-1992

- 1814-1824 Etatsråd, postdirektør P.A. Kolderup Rosenvinge
1814-1834 Konferensråd, kancellideputeret J.P. Monrad
1824-1850 Konferensråd, prof. dr.jur. J.L.A. Kolderup Rosenvinge
1834-1867 Provst, dr.theol B. Münter
1850-1899 Stiftsprovst, dr.theol. P.C.Rothe
1867-1889 Kaptajn V. Kolderup Rosenvinge
1889-1939 Prof. dr.phil. J.L.A. Kolderup Rosenvinge
1899-1915 Domprovst P.B.J. Bondo
1915-1921 Pastor Johs. Hviid Nielsen
1921-1935 Lektor cand.mag. et theol. C.V.J. Balslev
1935-1978 Stiftslæge Henning Müller (medlem af Mariaforbundets bestyrelse)
1939-1961 Dr.phil. Hilmar Ødum
1961- Højesteretspræsident Mogens Hvidt
1978-1989 Sognepræst Helge Lundblad (medlem af Mariaforbundets bestyrelse)
1990- Sognepræst Helle Krogh Madsen (medlem af Mariaforbundets bestyrelse)

Inspektører på Det Wærnske Institut 1814-1921

- 1814-1821 Christian Sørensen
1821-1833 Kancelliråd, postsekretær Ludvig Reimer
1833-1864 Etatsråd, postkasserer B.C. Grønberg
1864-1875 Skolebestyrer cand. theol. J.C. Neve
1875-1886 Fuldmægtig i finansministeriet cand.jur. C.D.Weidemann
1886-1905 Overlærer J. Kaper
1905-1921 Lektor cand.mag. et theol. C.V.J. Balslev

Lærerinder (forstanderinder) på Det Wærnske Institut 1814-1921

1814-1833	Frk. Petronelle Bendz
1814-1852	Enkefru Sofie Frederikke Hagerup
1833-1835	Frk. Frederikke Sofie Hagerup (elev 1814-21)
1835-1840	Frk. Marie Hedevig Raffenberg (elev 1815-26)
1840-1861	Frk. Lucasine Elise Egede (elev 1814-18)
1852-1865	Frk. Caroline Amalie Lind (elev 1825-31)
1861-1866	Frk. Augusta Andrea Theodora Holm (elev 1836-42)
1865-1887	Frk. Emilie Alvilde Storm
1866-1895	Enkefru Vilhelmine Christiane Fries
1887-1921	Frk. Birgitte Staal (elev 1870-77)
1895-1921	Frk. Johanna Goll

Lærere og lærerinder på Det Wærnske Institut (supplement til jubilæumsskriftet)

1913-1914	Frk. Burchardt.
1914-1921	Frk. Sigrid Saabye.
1914-1918	Frk. Stallknecht.
1916-1919?	Faglærerinde frk. Maria Skov.
1916-1918?	Fru Christiani Bruun.
1917-1921	Fhv. seminarielærer cand. theol. E. Lunddahl (også lærer ved instituttet 1879-81).
1918-1920	Frk. Agnes Christiansen.
1920-1921	Frk. G. Tengnagel Jørgensen.
1921	Fru A. Lautrup Larsen.
1920-1921	Frk. Karen Petersen.
1918?-1921	Frk. Raastoff-Christiansen.

Frielever på Det Wærnske Institut

(supplement til jubilæumsskriftet. I parentes faderens erhverv)

1914-1920	Ebba Amundsen (fabrikant, cand. pharm.)
1914-1921	Agnes Schiellerup
1914-1921	Kamma Sofie Jørgensen (handelsgartner)

- 1915-1921 Astrid Margrethe Madsen (kaffehandler)
 1915-1921 Gudrun Preisler (fhv. direktør), senere elev og hjælp i instituttet
 1916-1921 Gunhild Helga Jensen (fader død)
 1917-1921 Johanne Haugaard (bogholder, tidl. kaffehandler), fri-pensionær 1926-27)
 1917-1921 Else Jacobsen (afd. repræsentant)
 1918-1921 Inger Hilliger (arkitekt, moderen elev 1896-1903)
 1918-1921 Aase Bang (moderen sygeplejeske), fri-pensionær 1927

Betalende elever på Det Wærnske Institut

(supplement til jubilæumsskriftet)

- 1911-1915 Ellen Bonnesen
 1915-1920 Elsebeth Frederiksen
 1915-1918 Sara Boegh
 1916-1919 Edith Margrethe Schlosshauer
 1916-1920 Inger Valborg Schlosshauer
 1916-1920 Valborg Karoline Schlosshauer
 1916-1917 Thorhild Klärich
 1917-1920 Betty Johanne Erica Hagen-Jensen
 1916-1918 Ingeborg Jensen
 1917-1921 Else Olsen
 1918-1920 Virginie Florian Larsen
 1918-1921 Emma Jensen
 1919-1921 Grethe Bang
 1919-1920 Edith Bonfils
 1919-1921 Harriet Theilade
 1918-1921 Ruth Jørgensen
 1919-1920 Anna Lis Langballe
 1919-1921 Irmelin Rouenville
 1920 Grethe Møller
 1920-1921 Else Krabbe
 1920-1921 Inger Nielsen
 1920-1921 Josefa Shute
 1920 Lise Jacobsen
 1920 Margrethe Wamberg

Kilder og litteratur

Det Wærnske Instituts arkiv i Landsarkivet, København:

Direktionens journal 1850-1935.

Direktionens kopibøger 1830-1863.

Direktionsprotokoller 1819-1943.

Direktørens optegneshæfter 1886-1936.

Elevernes husholdningsregnskabsbøger 1879-1888.

Gruppeordnede sager A-P, 1783-1983.

Hovedprotokolblade over elever B-L, M-Ø, 1814-1863.

Inventarfortegnelser 1812-1852.

Journalsager 1812-1939.

Karakterlister og vidnesbyrd 1822-1902.

Karakterprotokoller 1833-1863.

Protokol over direktører, inspektører, lærere og elever 1814-1936.

Sager vedr. konferensrådinde Martha Wærns testamente og bo. 1770-1985.

Fotografier og clichéer o.1795-1905.

Andre kilder:

Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger, juni 1853.

Mariaforbundets meddelelsesblad 1910-90 (udgivet under forskellige navne, senest Mariehønen)

Litteratur:

Balslev, Vilhelm: Det Wærnske Institut gennem hundrede Aar. Kbh. 1913.

Christiani, Hanne: Praktisk-socialt kursus gennem 75 år. Trykt i Mariaforbundets jubilæumsskrift 1914-1989.

Christianshavns Døttreskole 1799-1949.

Dansk biografisk leksikon 3. udgave, 1984.

Hilden, Adda: Københavnske skolepiger i 1800-tallets midte. Trykt i Pigernes skole. Red. Adda Hilden og Anne-Mette Kruse. Århus 1989.

Gold, Carol: Educating middle class daughters. Private girls' Schools in Copenhagen, 1790-1830. Upubl. afhandling.

- Haugaard, Johanne: Højskoleliv. Utrykt 1991. Befinder sig i Det Wærnske Instituts arkiv.
- Hilden, Adda: Skal jeg sætte min datter i skole? Pigeopdragelse i 1800-tallets midte. Århus 1987.
- Hilden, Adda: Da kvinder lærte at lære. Fortid og Nutid. Bd.34. 1987.
- Hvidt, Mogens: Gerda Müller – hvem var hun? Trykt i Mariaforbundets jubilæumsskrift 1914-1989.
- Hvidtfeldt, Johan red.: Håndbog for danske lokalhistorikere. Optrykt 1970.
- Kragelund, Minna: Navneklude. Nationalmuseet 1977.
- Kragelund, Minna: Håndarbejde – et pigefag i drengeskolen. Trykt i Uddannelseshistorie 1987.
- Kragelund, Minna: Opdragende håndarbejde. Trykt i Arv og Eje 1986-87.
- Kvindfolk bd.1 1600-1900. Red. Anne Margrete Berg m.fl. Kbh. 1987.
- Kyrre, H. og Langkilde, H.P.: Byens skole. Københavns kommuneskoles historie. Kbh. 1926.
- Passing, Birgitte: Renhed, disciplin og stræbsomhed. Om Natalie Zahles pigeskole. Trykt i Pigernes skole. Red. Adda Hilden og Anne-Mette Kruse. Århus 1989.
- Rosenbeck, Bente: Kvindekøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880-1980. København 1987.
- Rouenville, Adda: Barndomsminder fra Det Wærnske Institut 1894-1902. Utrykt 1938. Befinder sig i Det Wærnske Instituts arkiv.
- Struwe, Kamma: Mariaforbundet i det danske samfund. Trykt i Mariaforbundets jubilæumsskrift 1914-1989.
- Winge, Mette: »Den Kunst at blive en god Pige, Hustru, Moder og Huusmoder«. Om pigelæsning og pigeopdragelse i Danmark til ca. 1900. Kbh. 1981.

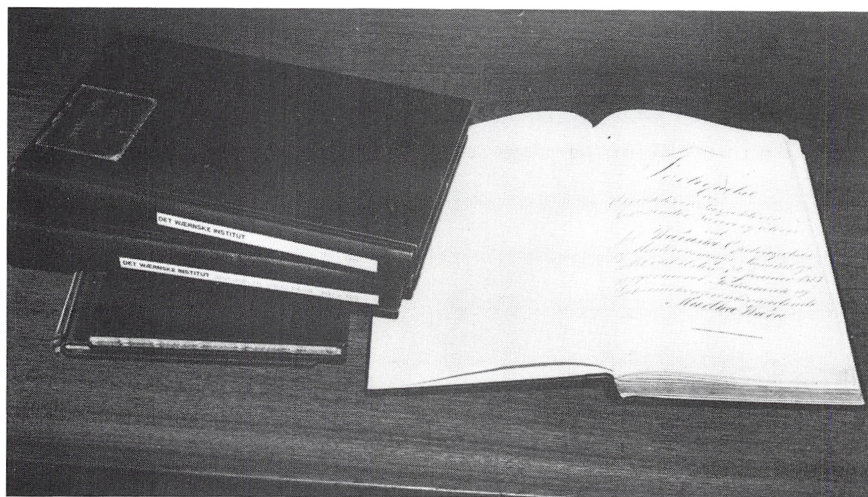
Om Det Wærnske Instituts arkiv

Sommeren 1991 modtog Landsarkivet i København Det Wærnske Instituts arkiv. Instituttets direktør fhv. højesteretspræsident Mogens Hvidt skaffede økonomisk mulighed for en ordning og registrering af arkivet.

Ordningen og registreringen har fulgt Landsarkivets model for skoler og andre undervisningsinstitutioner. Dermed er Det Wærnske Instituts arkiv blevet tilgængeliggjort for forskning, og da arkivet stort set er intakt fra instituttets oprettelse i 1814, giver det et værdifuldt bidrag til vor viden om tidligere tiders pigeskoler og pigeopdragelse. For perioden fra 1921, hvor instituttet lukkede som pigeskole, og frem til 1980'erne giver arkivet indsigt i de forhandlinger og det samarbejde, som Det Wærnske Institut fra begyndelsen af 1920'erne indledte med Mariaforbundet.

Det Wærnske Instituts arkiv består for største delen af korrespondancemateriale, lange rækker af regnskabssager og sager vedr. eleverne.

I korrespondancesagerne kan vi følge instituttet tilbage til dets oprettelse, ja, endnu længere tilbage, til tankerne om oprettelsen af et

Direktionens protokoller, smukt restaureret i Landsarkivets bogbinderværksted.

pigeinstitut tog form hos den senere geheimekonferensrådinde Martha Wærn. I arkivet finder vi således ikke alene Martha Wærns testamente fra 1800, men også hendes egen håndskrevne opdragelses- og undervisningsplan samt fundats for instituttet fra samme tid.

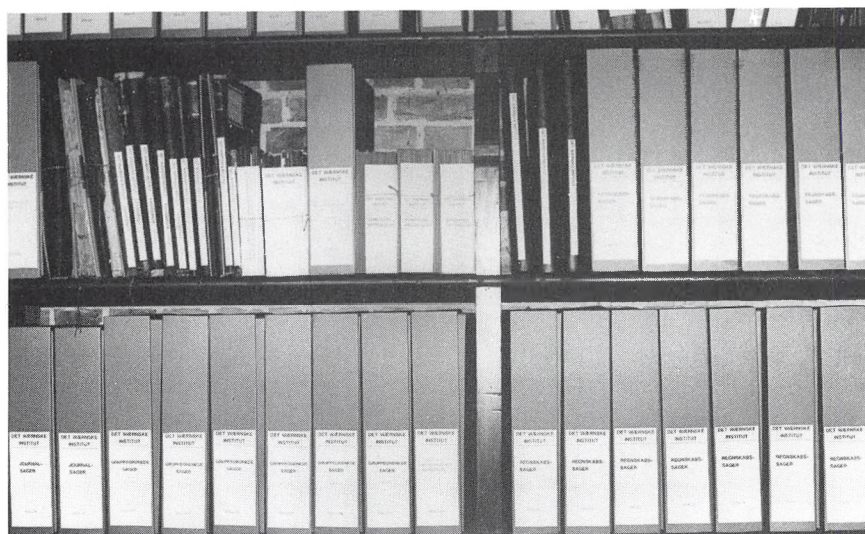
Fra tiden efter Martha Wærns død i 1812 findes en skifteprotokol, der, da boets behandling trak i langdrag, strækker sig frem til 1821. Protokollen omhandler ikke alene skiftebehandlingen i snæver forstand, men omfatter også overvejelser omkring det nyoprettede institut. Måske har skifteprotokollen også været en art forhandlingsprotokol for instituttets direktion, der samtidig udgjorde skiftekommissionens medlemmer. En særskilt forhandlingsprotokol for direktionen eksisterer først fra 1819. Heri finder vi referater af direktionens møder og dermed af de vigtigste beslutninger omkring instituttet.

En ren guldgrube til viden om instituttet og dets daglige liv er journalsagerne fra 1812 til 1939. Heri finder vi korrespondance mellem direktionen, inspektøren, lærerinder og lærere, ansøgninger fra forældre om optagelse af deres døtre mv. Såvel store som små sager finder vi i denne arkivgruppe – fra mere overordnede overvejelser om instituttets bestemmelse og undervisningens indhold og organisering til ansøgninger fra lærerinderne om så jordnære ting som tøj, sko og dyner til børnene. Journalsagerne indeholder desuden fra sidst i 1820'erne en så vigtig kilde som lærerindernes og lærernes vidnesbyrd om eleverne. Disse er fra begyndelsen af 1860'erne udskilt fra journalsagerne.

Vidnesbyrdene giver os mulighed for at følge hver enkelt elev gennem hendes ophold på instituttet. Sammen med instituttets karakterprotokoller og anmærkningsprotokol giver de et fint billede af tidens opdragelsesnormer og barnesyn.

Korrespondancesagerne findes også under betegnelsen »gruppeordnede sager«. Disse er ordnet og registreret af dr. phil. Hilmar Ødum, der var Det Wærnske Instituts direktør fra 1939 til 1961. Hans vejledning er vedlagt sagerne, ligesom hans stikordsregister findes i arkivet. De gruppeordnede sager indeholder bl.a. en række skrivelser, som direktør Ødum har udtaget fra journalsagerne, hvad der er vigtigt at have sig for øje, når man arbejder med arkivet.

Også gennem direktionens kopibøger, der dækker perioden 1830 til 1863, finder vi oplysninger om instituttet og dets beboere. Således eksempelvis de skiftende lærerinders instrukser, der giver et ganske godt indtryk af deres arbejdsopgaver, og af hvordan de udviklede sig i

Det Wærnske Instituts arkiv efter endt ordning og registrering i Landsarkivet.

løbet af perioden. De tidligste instrukser for personalet er henlagt i gruppeordnede sager.

Fyldige oplysninger om eleverne giver instituttets hovedprotokolblade. De er nedskrevet af etatsråd B.C. Grønberg, der var instituttets inspektør fra 1833 til 1864. For hver enkelt elev – helt fra de første elever blev optaget i 1814 – findes persondata, oplysninger om forældrenes erhverv, tidspunktet for elevens ankomst, konfirmation samt senere beskæftigelse, ægtestand m.v. Desuden har B.C. Grønberg heri gengivet lærerpersonalets vidnesbyrd om eleverne. Hans optegnelser er derfor en vigtig samlet kilde til vor viden om det tidlige instituts elever, deres baggrund samt udvikling og adfærd, sådan som den blev vurderet af lærerpersonalet. Hovedprotokolbladene har dog den begrænsning, at de kun omfatter de 109 frielever, der blev optaget indtil 1864 og ikke de 26 betalende elever, der blev optaget i samme periode. Kun ganske få af disse er indført i B.C. Grønbergs protokolblade.

Også i anstaltens hovedprotokol var det oprindeligt kun frieleverne, der blev indført. Først omkring 1915 indførte inspektør Vilhelm Balslev navnene på de betalende elever, der havde været optaget på instituttet fra 1818. I hovedprotokollen er endvidere navnene på instituttets direktører, inspektører, lærerinder og lærere indført. Gennem protokollen kan vi se, at medlemmer af familien Kolderup Rosenvinge har

været en del af instituttets direktion fra dets oprettelse i 1814 til 1939, hvor den sidste direktør af Kolderup Rosenvinge-familien dør. Og hovedprotokollen oplyser os om, at 6 ud af de 11 lærerinder, der havde været ansat på instituttet i perioden fra 1814 til 1921, havde været elever på stedet. Det har ikke kunnet undgå at give en lang kontinuitet i såvel instituttets ledelse som i det daglige liv.

En stor del af arkivet består af lange rækker af regnskabssager, der findes intakte fra instituttets start. Vi finder her inspektørens og husholdningslærerindens regnskaber og kan nøje følge, hvad der er blevet indkøbt til instituttet eksempelvis af ingredienser til madlavningen.

Det lille fine arkiv rummer værdifuldt materiale til belysning af holdninger til pigeopdragelse fra slutningen af 1700-tallet og frem til vort århundrede, af tidens opdragelsesnormer og barnesyn. Det giver os en mulighed for at få indtryk af, hvordan det var at være barn på et pigeinstitut, af dagligdagen med dens elementer af undervisning, arbejde og fritid, af kosten og børnenes påklædning, af lærerinders og læreres arbejdsvilkår og arbejdsopgaver. For blot at nævne noget af det, vi kan få belyst i arkivets gemmer, når bare vi bruger vor nysgerrighed og fantasi.

Registratur over Det Wærnske Instituts arkiv

(Arkivet befinder sig på Landsarkivet i København)

Testamente og skifte

- 1770-1985 Sager vedr. konferensrådinde Martha Wærns testamente og bo. 1 pk.
Anm.: Indeholder testamenter oprettet af Martha Wærns far Poul Haslef og dennes 2. kone Anne Cathrine den 14. december 1770, af Morten og Martha Wærn den 20. november 1771 og den 16. maj 1788. Martha Wærns eget testamente oprettet den 12. december 1800, hendes plan for pigeopdragelsesinstituttet, fundatsen med tillægsgfundatser 1923 og 1985 samt skødet for ejendommen Kastanievej 2. Desuden diverse sager vedr. Martha Wærns bo 1812-21. Se også under Gruppeordnede sager A1 og A2.
- 1812-1821 Skifteprotokol 1 bd.
Anm.: Indeholder referater af skiftekommissionens møder. Skiftet skete som eksekutorbo.
- 1812-1822 Supplement til skifteprotokollen 1 bd.
Anm.: Indeholder afskrifter af testamentet, boopgørelsen, referaterne fra skiftekommissionens møder m.v. Afskriften er foretaget umiddelbart efter afslutningen af boet den 3. juni 1822 og forsynet med eksekutorerne, P. A. Kolderup Rosenvinge og P. J. Monrads segl. Skrivelse om protokollens tilblivelse se under Gruppeordnede sager C4.

Korrespondance m.v.

- 1819-1943 Direktionsprotokoller 4 bd.
Anm.: Fra 1830-63 overvejende ført som journal. Indtil 1819 kan direktionsmøderne have været sammenfaldende med skiftekommissionsmøderne, idet skiftekommissionens to medlemmer også var instituttets direktører.
Nemlig:
1819-1830 1 bd.
1830-1844 1 bd.
1844-1882 1 bd.
1883-1943 1 bd.
- 1800-1923 Uddrag af dokumenter og direktionsprotokoller 1 bd.
Anm.: Indeholder testamentets bestemmelse om direktionens sammensætning, sager vedr. direktionen vedtaget på direktionsmøderne samt uddrag af hofråd Meyers legatbestemmelse vedr. Det Wærnske Institut.
- 1830-1863 Direktionens kopibøger 1 pk.
- 1850-1935 Direktionens journal 1 bd.
Anm.: Over indkomne og udgåede sager.
- 1812-1939 Journalsager 14 pk.
Anm.: Dele af sagerne er nummererede og ordnet efter direktionsprotokollen, fra o. 1865 efter journalen. Fra sidst i 1820'erne indtil 1863 indeholder sagerne også vidnesbyrd (indberetninger) for eleverne. Efter 1863 er vidnesbyrdene udskilt i særskilt pakke.

	<i>Nemlig:</i>	
	1812-1820	1 pk.
	1821-1824	1 pk.
	<i>Anm.:</i> 1823-24 i meget dårlig stand.	
	1825-1826	1 pk.
	<i>Anm.:</i> I meget dårlig stand.	
	1827-1829	1 pk.
	1830-1832	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Dele af sagerne i dårlig stand.	
	1833-1835	1 pk.
	1836-1839	1 pk.
	1840-1844	1 pk.
	1844-1849	1 pk.
	1850-1859	1 pk.
	1860-1889	1 pk.
	1890-1914	1 pk.
	1915-1924	1 pk.
	1925-1939	1 pk.
1783-1983	Gruppeordnede sager	6 pk.
	<i>Anm.:</i> Ordnet af direktør for Det Wærnske Institut Hilmar Ødum o. 1956. Indeholder også sager udtaget af journalsagerne. H. Ødums arkivvejledning er vedlagt første pakke.	
	<i>Nemlig:</i>	
	1783-1983 A – B	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Under A7 findes Adda Rouenvilles maskinskrevne »Barndomsmin-der«. Adda Rouenville var elev på instituttet fra 1894-1902. Desuden Johanne Haugaards »Højskoleliv«. Johanne Haugaard var elev på instituttet 1917-21.	
	1812-1979 C – E1	1 pk.
	1815-1956 E	1 pk.
	1812-1975 F – J2	1 pk.
	1814-1946 J2 – L	1 pk.

	<i>Anm.:</i> Indeholder også frk. Johanne Golls personlige korrespondance 1891-1946 diverse år. Frk. Goll var forstanderinde på Det Wærnske Institut 1895-1921. Korrespondancen, der overvejende er fra efter 1921, er udtaget af Mariaforbundets arkiv.	
	1814-1950 M – P	1 pk.
1783-1983	Stikordsregister til Gruppeordnede sager	1 pk.
1867-1936	Direktørens notatbøger	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Bøgerne er startet af direktør V. Kolderup Rosenvinge og fortsat af hans søn og efterfølger som direktør J. L. A. Kolderup Rosenvinge i 1889. Indeholder notater vedr. indkomne skrivelser, ansøgninger m.v., mødereferater og udkast til breve. Desuden en lille bog med afskrift af Martha Wærns plan for instituttet, uddrag af testamentet, af brevet til kongen den 7. januar 1810 og af skiftekommissionsmøderne.	
1948-1980	Direktørens diverse korrespondance-sager	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder diverse skrivelser, regnskaber, sager vedr. Bavnehøjfonden, direktørens mindeord over Gerda Müller m.m. Desuden A. Christianis pantebrev i ejendommen Kastanievej 2 (original) 1953.	
1863-1940	Elevansøgninger	2 pk.
	<i>Nemlig:</i>	
	1863-1915	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder både bevilgede og afslæede ansøgninger.	
	1934-1940	1 pk.

Anm.: Ansøgninger på skemaer. Diverse år.

- 1858-1923 Sager vedr. Lindevejskvarterets grundejerlaug 1 pk.
Anm.: Grundejerlauget blev oprettet 1896. Direktør J. L. A. Kolderup Rosenvinge fra Det Wærnske Institut sad i dets bestyrelse.
- 1884-1935 Grundejerlaugets diverse bilag 2 pk.
Anm.: Bilagene er nummereret fortløbende
Nemlig:
1884-1912 1 pk.
1913-1935 1 pk.

Bygningssager

- 1812-1852 Inventarfortegnelser 1 pk.
Anm.: Indeholder også fortegnelse over de enkelte elevers beklædningsgenstande samt over skolens bogsamling.

Regnskabsvæsen

- 1812-1988 Regnskabssager 64 pk.
Anm.: Indeholder inspektørens regnskaber, regnskaber over husholdningen m.v., samt bilag.
Nemlig:
1812-1814 1 pk.
Anm.: Indeholder også en protokol over beholdningen af korn m.v.
1812-16.
1815-1817 1 pk.
1818-1820 1 pk.
1820-1821 1 pk.
1822-1823 1 pk.

1824-1825	1 pk.
1826-1827	1 pk.
1828-1829	1 pk.
<i>Anm.:</i> Blandt sagerne for 1828 findes inventarlisterner samt forpagtningskontrakter vedr. haven.	
1830-1831	1 pk.
1832-1833	1 pk.
1834-1835	1 pk.
<i>Anm.:</i> 1834 i dårlig stand.	
1836-1837	1 pk.
1838-1839	1 pk.
1840-1841	1 pk.
1842-1843	1 pk.
<i>Anm.:</i> 1843 i meget dårlig stand.	
1844-1845	1 pk.
1846-1847	1 pk.
1848-1849	1 pk.
1850-1851	1 pk.
1852-1853	1 pk.
1854-1855	1 pk.
1856-1858	1 pk.
1859-1861	1 pk.
1863-1865	1 pk.
1866-1869	1 pk.
1870-1873	1 pk.
1874-1876	1 pk.
1877-1878	1 pk.
1879-1880	1 pk.
1881-1882	1 pk.
1883-1884	1 pk.
1885-1886	1 pk.
1887-1888	1 pk.
1889-1891	1 pk.
1892-1894	1 pk.
1895-1897	1 pk.
1898-1900	1 pk.
1901-1903	1 pk.

1904-1906	1 pk.
1907-1909	1 pk.
1910-1911	1 pk.
1912-1913	1 pk.
1914-1915	1 pk.
1916-1918	1 pk.
1919-1921	1 pk.
1922-1925	1 pk.
1926-1927	1 pk.
1928-1929	1 pk.
1930-1931	1 pk.
1932-1934	1 pk.
1935-1936	1 pk.
1937-1939	1 pk.
1940-1941	1 pk.
1942-1943	1 pk.
1944-1945	1 pk.
1946-1947	1 pk.
1948-1949	1 pk.
1950-1951	1 pk.
1952-1953	1 pk.
1954-1957	1 pk.
1957-1962	1 pk.
1962-1968	1 pk.
1968-1975	1 pk.
1978-1988	1 pk.
1822-1831 Udkast m.m. til regnskaber	1 pk.
1888-1953 Regnskabsoversigter	1 pk.
1813-1833 Sager vedr. regnskabsrevision	1 pk.
1955-1985 Hovedbøger	2 bd.
<i>Anm.:</i> Afleveret sammen med Mariaforbundets arkiv.	
<i>Nemlig:</i>	
1955-1968	1 bd.
1968-1985	1 bd.

1820-1948	Kassebøger <i>Anm.:</i> Først månedsvis; fra juli 1924 kvartalvis. <i>Nemlig:</i> 1820-1837 1837-1853 1854-1862 1875-1887 1887-1910 1911-1930 1931-1948	5 bd. + 2 pk. 1 pk. 1 pk. 1 bd. 1 bd. 1 bd. 1 bd. 1 bd.
1817-1863	Protokoller over dagligdagens udgifter	1 pk.
1876-1911	Husholdningsregnskabsbøger <i>Anm.:</i> Diverse år.	1 pk.
1879-1888	Elevernes husholdningsregnskabsbøger <i>Anm.:</i> Diverse år. Indeholder også en udateret regnskabsbog. Eleverne førte kun i kortere tid en del af husholdningsregnskabet.	1 pk.
ca. 1894-1937	Protokol over formue <i>Anm.:</i> Indeholder fortegnelse over instituttets ejendomme, værdipapirer, legater m.v. <i>Nemlig:</i> ca. 1900-1920 ca. 1894-1937	2 bd. 1 bd. 1 bd.

Legater og fonds

1870-1986	Forhandlingsprotokol for understøttelsesfondet <i>Anm.:</i> Fondet blev oprettet 1864 med det formål at understøtte trængende forhenværende elever. Fondet ophørte med at eksistere i 1986.	2 bd.
-----------	--	-------

	<i>Nemlig:</i>	
	1870-1953	1 bd.
	1954-1986	1 bd.
1869-1986	Regnskabsbøger for understøttelsesfondet	1 pk.
 Elever		
1814-1936	<p>Protokol over direktører, inspektører, lærere og elever</p> <p><i>Anm.:</i> Indeholder – foruden navn og tidsperioden for opholdet / ansættelsen – for direktører og inspektører titel, for lærere titel og undervisningsfag, for frielever faderens beskæftigelse samt egen beskæftigelse m.v. efter afgang fra instituttet. Fortegnelse over betalende elever 1818-1920 er indført efter 1915 med navn og tidsperioden for opholdet. Protokollen er ordnet efter anbringelses – / ansættelsestidspunkt. Bagerst findes en alfabetisk ordnet fortegnelse, der dog ikke omfatter betalende elever.</p>	1 bd.
1814-1842	<p>Hovedprotokol over elever</p> <p><i>Anm.:</i> Alfabetisk ordnet. Indeholder persondata, oplysninger om forældrene, tidsperioden for opholdet på instituttet samt oplysninger om senere beskæftigelse m.v. Protokollen er i delvis dårlig stand.</p>	1 pk.
1814-1863	<p>Hovedprotokolblade over elever</p> <p><i>Anm.:</i> Alfabetisk ordnet. Eksisterer med få undtagelser kun for frielever. Indeholder persondata, tidsperioden for elevernes ophold på instituttet, dato for konfirmation, oplysninger om</p>	2 pk.

senere beskæftigelse samt for flertallet af eleverne også deres vidnesbyrd. Hovedprotokolbladene er ført af instituttets inspektør B. C. Grønberg (1833-64).

Nemlig:

B – L 1 pk.

M – Ø 1 pk.

Anm.: Bagerst findes enkelte protokolblade over betalende elever A – M.

- 1889-1929 Direktørens notesbøger om eleverne . 1 pk.
Anm.: Indeholder direktør J. L. A. Kolderup Rosenvinges optegnelser over elevernes evner og adfærd.

Undervisning

- 1906-1919 Protokol for sangundervisning 1 bd.
Anm.: Indeholder fortegnelse over sange bl.a sunget ved eksamen samt forsømmelsesliste over elever ved sangundervisning.

Karakterer og vidnesbyrd

- 1822-1902 Karakterlister og vidnesbyrd 1 pk.
Anm.: Indeholder karakterlister 1822-63 og vidnesbyrd 1863-1902. Desuden elevs køkkenbøger 1830 og skriveprøver fremlagt ved eksamen 1819, samt en anmærkningsprotokol 1867-1900 med anmærkninger over elevernes adfærd.
- 1833-1921 Karakterprotokoller 1 bd. + 4 pk.
Anm.: Indeholder også spredte oplysninger om elevernes adfærd.

	<i>Nemlig:</i>	
	1833-1863	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Diverse år. Indeholder indtil 1834 kun karakterer i håndarbejde.	
	1903-1921 Øverste klasse	1 pk.
	<i>Anm.:</i> For eleverne i øverste klasse gælder, at karaktererne i gymnastik, håndarbejde, orden, opførsel og som regel også i skrivning og regning findes i karakterprotokollerne for mellemklassen.	
	1905-1914 Mellemklassen	1 pk.
	1915-1921 Mellemklassen	1 pk.
	1913-1921 Yngste klasse	1 bd.
1903-1921	Vidnesbyrdprotokoller	5 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder en protokol for hver enkelt elev. Protokollerne er ført fra 1903. Årstallene refererer til første gang protokollen er ført efter elevens optagelse, dog med undtagelse af 1903, der også omfatter elever optaget før århundredeskiftet.	
	<i>Nemlig:</i>	
	1903	1 pk.
	1904-1907	1 pk.
	1908-1911	1 pk.
	1912-1914	1 pk.
	1915-1920	1 pk.
 Fotografier		
o.1795-1915	Fotografier og clicheer	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Anvendt til 100-års jubilæums-skriftet. Forestiller Martha og Morten Wærn, direktørerne, inspektørerne, fra 1852 lærerinderne/forstanderinderne og instituttets bygninger på Allégade og Kastanievej.	

Om Mariaforbundets arkiv

Mariaforbundet blev oprettet i 1905 som en kristen forening for kvinder. Forbundet var engageret i menighedsrådsarbejde og forskellige former for hjælpearbejde, ligesom det afholdt studie- og missionskredse m.v. I 1914 tog Mariaforbundet, der på den tid bestod af en hoved- og en ungdomsafdeling, initiativ til oprettelsen af et husholdningskursus for unge piger, kaldet Mariaforbundets praktisk-sociale kursus. Fra begyndelsen af 1930'erne ophørte det oprindelige Mariaforbunds aktiviteter med undtagelse af det praktisk-sociale kursus, der herefter alene udgjorde Mariaforbundet.¹

Den del af Mariaforbundets arkiv, der i 1991 blev afleveret til Landsarkivet i København samtidig med Det Wærnske Instituts arkiv, omfatter arkivalier fra såvel det oprindelige Mariaforbund som fra skolerne under Mariaforbundets praktisk-sociale kursus på Kastanievej, Baunehøj og Halstedhus.

På Kastanievej havde husholdningsskolen og fra 1944 også efterskolen – indtil 1953 omtalt som ungdomsskolen – til huse. Husholdningsskolen blev nedlagt i 1983, mens Mariaforbundets praktisk-sociale kursus fortsatte under navnet Kastanievejens Efterskole. Ud over husholdnings- og efterskolen havde også Mariaforbundets sygeplejehøjskole til huse på Kastanievej fra dens oprettelse i 1958 til 1974, hvor hospitalerne overtog den forberedende sygeplejeundervisning.

I 1927 oprettede Mariaforbundets praktisk-sociale kursus en husholdningsskole i ejendommen Baunehøj i Horns Herred. Også her blev en efterskole startet i 1944. Fra 1972 var Baunehøj alene en efterskole.

I 1980 oprettedes det sidste skud på Mariaforbundets stamme: efterskolen på Halstedhus.

Bestyrelsens arkiv:

Bestyrelsens arkiv består overvejende af forhandlingsprotokoller, der går tilbage til Mariaforbundets oprettelse i 1905 og er afleveret frem til

1. Oplysningerne om Mariaforbundet er fra Kamma Struwes og Hanne Christianis artikler i Mariaforbundets jubilæumsskrift 1914-89.

1974. Protokollerne mangler dog for perioden 1931 til 1955, hvilket formodentlig skyldes, at Mariaforbundet fra begyndelsen af 1930'erne, hvor det praktisk-socialt kursus udgjorde forbundets eneste aktivitet, tilsyneladende ikke havde nogen bestyrelse. Først i forbindelse med statens godkendelse af og økonomiske støtte til Mariaforbundets praktisk-socialt kursus i 1955 fik forbundet atter en bestyrelse. I arkivet findes desuden særskilte protokoller vedr. Mariaforbundets tidlige aktiviteter samt en bestyrelsesprotokol fra det praktisk-socialt kursus 1915-19.

Sammen med bestyrelsens arkiv fulgte diverse sager fra Mariaforbundets elevforening, herunder referater fra bestyrelsesmøder. Elevforeningen, der blev oprettet i 1922, udgav fra 1925 et elevblad, som fra 1944 fik navnet Mariehønen. Bladet findes næsten komplet i arkivet under gruppen »Skoleliv«. Indtil sin død i 1974 skrev Gerda Müller, den mangeårige leder af Mariaforbundets praktisk-socialt kursus, bladets ledende artikler. Bladet giver derfor et ganske godt indtryk af Gerda Müllers tankeverden.

Desuden findes i arkivet et interessant historisk materiale bestående af breve, erindringsglimt, avisudklip m.v. samt et fotoalbum med billeder fra Mariaforbundets tidlige år.

Skolernes arkiver:

Det mest omfattende af det materiale, der er indleveret til Landsarkivet fra Mariaforbundets skoler, stammer fra husholdningsskolen på Bauehøj. Fælles for materialet fra skolerne er dog, at visse arkivgrupper går igen. Det drejer sig om elevprotokoller eller -kartoteker, om pensaprotokoller, der indeholder oplysninger om de emner, som er gennemgået med eleverne samt om eksamensprotokoller, der dog ikke findes fra sygeplejehøjskolen.

Selvom der fra samtlige skoler findes pensaprotokoller, er undervisningen dog mest indgående beskrevet for skolerne på Bauehøj gennem en lang række undervisningsprotokoller, der for husholdningsskolens vedkommende dækker perioden 1940 til 1972, for efter skolens vedkommende fra 1944 til 1970. I protokollerne er indført elev- og forsømmelseslister, ugeskemaer, madplaner, diverse optegnelser over undervisningen m. v.

En interessant kilde til belysning af skolernes hverdag er dagbøgerne.

For husholdnings- og efterskolen på Kastanievej findes en dagbog dækkende perioden fra 1945 til 1975 med optegnelser om livet på skolen, udklip og fotografier. For Baunehøj er dagbogsoptegnelserne indtil 1952 indført i skolens undervisningsprotokoller, hvorefter de er udskilt i særlige protokoller dækkende perioden indtil 1960.

Også det væld af fotografier, der er blevet indleveret sammen med arkivalierne, er med til at give et indtryk af livet på skolerne. Der findes fotografier af »Mariehøns« fra den første undervisning i formanden for Mariaforbundet Eva Ussings dagligstue i 1914 til 1980'ernes skoler, der findes fotografier af skolerne i hverdag og fest, af de årlige julestuer o. s. v. En identifikation af hvert enkelt fotografi har det ikke været muligt at foretage, men tidligere husholdningslærere på Mariaforbundet Kirsten Haagensen har inden afleveringen til Landsarkivet foretaget en mere overordnet registrering og datering af fotografierne, som vil være til hjælp for fremtidens forskning i Mariaforbundets historie.

Registratur over Mariaforbundets arkiv

(Arkivet befinder sig på Landsarkivet i København)

Administrationen

Forhandlingsprotokoller

1905-1974	Bestyrelsens forhandlingsprotokoller Anm.: For Mariaforbundets hovedafdeling, fra 1955 for Mariaforbundets praktisk-sociale kursus. <i>Nemlig:</i> 1905-1908..... 1 bd. Anm.: Indeholder også – som løsblad – indbydelse til det stiftende møde den 20. nov. 1905 samt vedtægter. 1908-1909..... 1 bd. 1909-1914..... 1 bd. 1914-1919..... 1 bd. 1919-1930..... 1 bd. Anm.: Indeholder også udkast til vedtægtsændringer 1925 samt diverse breve m.v. 1922-27. 1955-1974..... 1 bd.	6 bd.
1915-1919	Bestyrelsesprotokol for det praktisk-sociale kursus.....	1 bd.
1911-1912	Protokol for hovedafdelingen Anm.: Indeholder optegnelser vedr. forskellige aktiviteter: syforeninger, søndagskole, menighedsrådsarbejde, aktiviteter blandt fabriksarbejdere m.v. 1911-12. Desuden fraværsprotokol m. v. fra Børnegudstjenestens Syforening 1906 til ca. 1909.	1 bd.
1924-1932	Ungdomsafdelingens mødeprotokol..	1 bd.

- 1916-1922 Missionsudvalgets protokol 1 bd.
Anm.: Indeholder også breve m.v.
- 1914-1928 Fortegnelse over bestyrelsesmedlem-
 mer m. v. 1 pk.

Korrespondance m.v.

- 1924-1977 Korrespondancesager m.v. 1 pk.
Anm.: Diverse år. Indeholder bl. a. overenskomsten mellem Mariaforbundet og Det Wærnske Institut 1924, sager vedr. Mariaforbundets leje af Det Wærnske Instituts bygning samt ansøgninger til forstanderstillingen på Baunehøj 1977. Desuden personlige breve til Gerda Müller 1929-37.
- 1935-1991 Ingeborg Olsens diverse korrespon-
 dancesager 1 pk.
Anm.: Ingeborg Olsen var elev på det praktisk-sociale kursus 1927-28, fungerede senere en kort tid som faglærer samme sted og var 1956-76 formand for elevforeningen. Indeholder bl. a. personlige breve 1935-70, referater fra diverse møder vedr. Mariaforbundet 1978-84, samt sager vedr. Anna Elisabeth Plums mindelegat 1956-89.

Regnskabsvæsen

- 1973-1979 Regnskaber fra julestuen. 1 bd.
Anm.: Julestuen blev startet af tidligere elever 1929.

Legater og fonds

- 1956-1957 Protokol for Anna Elisabeth Plums
 mindelegat 1 bd.
Anm.: Anna Elisabeth Plum var for-

standerinde for Det Wærnske Institut 1924-55. Mindelegatet blev stiftet af Ingeborg Olsen.

Foreninger med tilknytning til Mariaforbundet

- 1976-1984 Elevforeningens bestyrelsessager. 1 pk.
Anm.: Indeholder forretningsorden, vedtægter fra 1981 samt referater fra bestyrelsesmøder. Elevforeningen blev oprettet 1922.

Skoleliv

- 1905-1980 Historisk materiale 2 pk.
Nemlig:
1905-1980 1 pk.
Anm.: Indeholder materiale fra Mariaforbundet 1905-1980 samt fra det praktisk-sociale kursus på Baunehøj 1936-84, fra efterskolen på Kastanievej 1983-84 og fra Halstedhus 1983. Desuden et originalt kursusbevis og udtalelse for elev ved husholdningsskolen 1923, erindringsglimt fra Det Wærnske Institut 1896-1902, fra Kastanievej 1950-51 samt breve fra elev på Baunehøj 1950-51 til familien. I materialet fra Mariaforbundet findes bl. a. breve til Gerda Müller 1916, 1944-48, sange fra stiftelsesdagen 1905, taler og sange fra Gerda Müllers fødselsdage, bl. a. direktør for Det Wærnske Institut Mogens Hvidts tale ved hendes 70 års dag 1952 vedlagt et fotografi af tidligere direktør Vilhelm Balslev. Desuden mindeord for forstanderinderne fra Kastanievej og Baunehøj og for Gerda Müller samt en

- fortegnelse over Mariaforbundets hovedbegivenheder 1905-82.
1924-1974 1 pk.
Anm.: Indeholder lykønskninger m. v. til Mariaforbundets jubilæer og Gerda Müllers fødselsdage.
- 1910-1990 Mariehønen 1 pk.
Anm.: Fra 1910-1916 udkom Mariaforbundets meddelelsesblad under navnet Mariaforbundet, fra 1917-40 under navnet Meddelelser, fra 1941-43 under navnet Mariaforbundets praktisk-socialt Fond og fra 1944 under navnet Mariehønen. Bladet blev fra 1925 til 1946 udgivet af Mariaforbundets praktisk-socialt Fond, der var blevet oprettet af elevforeningen. Fra 1946 til 1986 blev det udgivet af elevforeningen, herefter af elev- og støtteforeningen. Pakken indeholder foruden Mariehønen også en fortegnelse over de vigtigste af bladets artikler samt enkelte medlemslister fra Mariaforbundet.

Fotografier m.v.

(jvf. også under Fotografier fra Det praktisk-socialt kursus på Kastanievej)

- ca. 1905- Fotoalbum 1 bd.
ca. 1909 *Anm.:* Indeholder fotografier fra Mariaforbundets tidlige år, bl. a. af Henriette Oldenburg og Gerda Müller, af Mariaforbundets sommerlejr for unge piger.

Mariaforbundets praktisk-socialt kursus på Kastanievej

Elever

- 1914 Elevfortegnelse m. v. 1 bd.
Anm.: Indeholder persondata på elever startet hhv. jan. og sep. 1914 samt enkelte optegnelser vedr. undervisning m. v.
- 1914-1984 Elevprotokoller 12 bd.
Anm.: Indeholder persondata, oplysninger om undervisningshold og praktiksteder for elever fra husholdningsskolen, fra 1944 også for efterskolen. Fra 1983 alene for efterskoleelever. Inden for de enkelte kursusår er eleverne alfabetisk opstillet.
Nemlig:
1914-1925	1 bd.
1926-1930/31	1 bd.
1931/32-1937/38	1 bd.
1937/38-1942/43	1 bd.
1943/44-1948/49	1 bd.
1949/50-1953/54	1 bd.
1954/55-1958/59	1 bd.
1959/60-1962/63	1 bd.
1963/64-1966/67	1 bd.
1967/68-1972/73	1 bd.
1974/75-1980/81	1 bd.
- Anm.:* Fra 1979/80 er elevoplysningerne ledsaget af portrætfotos.
- 1981/82-1983/84 1 bd.
- 1958-1959 Elevprotokol 1 bd.
Anm.: Alfabetisk opstillet inden for de enkelte hold. Indeholder kun elevnavne.

1949-1983	Elevfortegnelser <i>Anm.:</i> Alfabetisk ordnet. <i>Nemlig:</i> 1949/50-1959/60 1960/61-1982/83	1 bd. + 1 pk. 1 bd. 1 pk.
-----------	---	-------------------------------------

Undervisning

1946-1969	Pensaprotokoller for husholdnings- skolen <i>Anm.:</i> Indeholder fortegnelser over emner gennemgået i de enkelte kursus- fag. Protokollerne er fra 1969 videre- ført sammen med efterskolen. <i>Nemlig:</i> 1946-1953 1953-1961 1961-1969	3 bd. 1 bd. 1 bd. 1 bd.
1946-1953	Pensaprotokoller for ungdomsskolen <i>Nemlig:</i> 1946-1947 1948-1951 1951-1953	3 bd. 1 bd. 1 bd. 1 bd.
1953-1970	Pensaprotokoller for efterskolen <i>Nemlig:</i> 1953-1962 1962-1970 <i>Anm.:</i> For 1969/70 sammen med hus- holdningsskolen.	2 bd. 1 bd. 1 bd.
1970-1983	Pensaprotokoller for husholdnings- og efterskolen <i>Nemlig:</i> 1970-1974 1974-1983 <i>Anm.:</i> Protokollen slutter den 14. juli	2 bd. 1 bd. 1 bd.

1983 med bemærkningen: »Hermed slutter Kastaniebo Husholdningsskole sit virke«.

- 1972-1979 Undervisningsprotokol. 1 bd.
Anm.: Indeholder skemaoversigter, oplysninger om forsømmelser, praktiksteder samt praktikstedernes vidnesbyrd om de enkelte praktikanter.
- 1981-1984 Sager vedr. indvandrerkurser 1 pk.

Karakterer og vidnesbyrd

- 1927-1983 Eksamensprotokoller 10 bd.
Anm.: Indeholder karakterer og vidnesbyrd. Fra 1973 også karakterer fra 10. klasses statskontrollerede prøve.
Nemlig:
- 1927-1936 1 bd.
Anm.: Indeholder også karaktererne for F-holdet fra december 1939.
- 1937-1945 1 bd.
1946-1948 1 bd.
1948-1951 1 bd.
1951-1955 1 bd.
1955-1956 1 bd.
1956-1959 1 bd.
1959-1967 1 bd.
Anm.: Indeholder – som løslade – fortegnelse over elever, der fik nåle og præmier juni 1963 og 1964.
- 1967-1977 1 bd.
1977-1983 1 bd.
- 1973-1978 Eksamensprotokol. 1 bd.
Anm.: Karakterer fra 10. klasses statskontrollerede prøve.
- 1975 Kopier af eksamensbeviser 1 pk.

Skoleliv

- 1945-1975 Dagbog 1 bd.
Anm.: Fra 1957 diverse år. Indeholder dagbogsoptegnelser om livet på skolen, avisudklip, enkelte fotografier m. v.

Fotografier m. v.

- ca. 1905- Diverse fotografier 1 pk.
ca. 1980 *Anm.:* Indeholder bl. a. fotografier:
– fra Mariaforbundets tidlige år, af Eva Ussing, Gerda Müller, Henriette Oldenburg, Anna Elisabeth Plum og Helga Lawaetz, af de første elever på praktisk-sociale kursus fotograferet i Eva Ussings dagligstue (også som glaspladenegativ)
– af bygningen Kastanievej 2
– af byggeriet af salen 1952-53
– af »Mariehøns« fra o. 1920'erne til 1980'erne.
– af forskellige arbejdssituationer.
– af lærere ved lærermødet i 1954
– fra julestuer i 1950'erne og 1960'erne
– fra diverse fester og jubilæer, samt fra forstanderskiftet 1975.
– fra Gerda Müllers fødselsdage
– af 25-års jubilarer 1975, 1976, 1979
– fra kong Chr. den X's fødselsdag 1945, 1946.
Desuden et fotografi efter maleriet af Martha Wærn samt et fotografi af Martha og Morten Wærns gravsted.
- 1972 Fotoalbum fra Gerda Müllers 90-års dag 1 pk.
- 1946 Fotoalbum fra kongens fødselsdag . . . 1 pk.

1974-1982	Elevfotografier <i>Anm.:</i> Indeholder fotografier af de enkelte årgange og hold. <i>Nemlig:</i>	3 bd.
	1974/75-1975/76	1 bd.
	1976/77-1977/78	1 bd.
	1978/79-1981/82	1 bd.

Mariaforbundets Sygeplejehøjskole på Kastanievej

Elever

1958-1974	Elevprotokol	1 bd.
1969-1974	Elevfortegnelser..... <i>Anm.:</i> Udtaget af Elevprotokol 1958-74.	1 pk.
1958-1975	Elevkartotekskort <i>Nemlig:</i>	2 pk.
	1958-1975 I.	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder kartotekskort ordnet efter årgange.	
	1958-1975 II.	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder kartotekskort alfabetisk ordnet. Desuden kort over udmeldte elever.	

Undervisning

1960-1974	Pensaprotokoller <i>Anm.:</i> For forårs- og efterårshold. <i>Nemlig:</i>	9 bd.
	1960-1962	1 bd.
	<i>Anm.:</i> Indeholder også for et enkelt fag prøvekarakterer.	

	1963-1964	1 bd.
	1965-1966	1 bd.
	1966-1967	1 bd.
	1968-1969	1 bd.
	1969-1970	1 bd.
	1971-1972	1 bd.
	1972-1973	1 bd.
	1974	1 bd.
1960-1974	Forsømmelsesprotokoller	2 bd.
	<i>Nemlig:</i>	
	1960-1969	1 bd.
	1970-1974	1 bd.

Mariaforbundets praktisk-socialt kursus på Baunehøj

Elever

1947-1958	Elevkartotek	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Alfabetisk ordnet.	
1929-1980	Indmeldesskemaer m. v.	2 pk.
	<i>Anm.:</i> Fra 1971 er portrætfoto vedlagt.	
	<i>Nemlig:</i>	
	1929-1974	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder foruden indmeldesskemaer 1946-47, 1969-74, elevfortegnelser 1929-47.	
	1974-1980	1 pk.
	<i>Anm.:</i> Indeholder desuden en elevmappe med diverse papirer for elev 1979-80.	

Undervisning

(jvf. også under Eksamen: 1971-1980 Sager vedr. eksamen)

1943-1971	Pensaprotokoller for husholdnings- skolen	2 pk.
	<i>Anm.:</i> Diverse år.	
	<i>Nemlig:</i>	
	1943.....	1 bd.
	1970-1971.....	1 bd.
1975-1976	Pensaprotokol for efterskolen.....	1 bd.
1940-1972	Undervisningsprotokoller for hus- holdningsskolen	27 bd.
	<i>Anm.:</i> Indeholder elevfortegnelse, for- sømmelseslister, ugeskemaer, køkken- journaler, madplaner m. v. Desuden dagbogsoptegnelser, der fra 1952 er udskilt i særskilte bind. Fra 1944-46 er protokollerne fælles for husholdnings- skolen (hold B) og efterskolen (hold A). Fra 1947 fik efterskolen egne pro- tokoller (opstillet under Skoleliv: 1952-1960 Dagbøger)	
	<i>Nemlig:</i>	
	1940-1944.....	1 bd.
	1944-1945.....	1 bd.
	1945-1946.....	1 bd.
	1947-1948.....	1 bd.
	1948-1949.....	1 bd.
	1949-1950.....	1 bd.
	1950-1951.....	1 bd.
	1951-1952.....	1 bd.
	1952-1953.....	1 bd.
	1953-1954.....	1 bd.
	1954-1955.....	1 bd.
	1955-1956.....	1 bd.
	1956-1957.....	1 bd.
	1957-1958.....	1 bd.
	1958-1959.....	1 bd.
	1959-1960.....	1 bd.
	1960-1961.....	1 bd.

1961-1962.....	1 bd.
1962-1963.....	1 bd.
1963-1964.....	1 bd.
1964-1965.....	1 bd.
1965-1966.....	1 bd.
1966-1967.....	1 bd.
1967-1968.....	1 bd.
1968-1969.....	1 bd.
1969-1970.....	1 bd.
1971-1972.....	1 bd.

1947-1970	Undervisningsprotokoller for efterskolen	23 bd.
	<i>Anm.:</i> Ved statens godkendelse af Mariaforbundets praktisk-social kursur i 1943 udskiltes de yngste elever i alderen til og med det 16. år i en særlig efterskoleafdeling. Indtil 1947 førtes efterskolens undervisningsprotokoller sammen med husholdningsskolens (se disse). Efterskolen blev benævnt hold A.	
	<i>Nemlig:</i>	
	1947-1948.....	1 bd.
	1948-1949.....	1 bd.
	1949-1950.....	1 bd.
	1950-1951.....	1 bd.
	1951-1952.....	1 bd.
	1952-1953.....	1 bd.
	1953-1954.....	1 bd.
	1954-1955.....	1 bd.
	1955-1956.....	1 bd.
	1956-1957.....	1 bd.
	1957-1958.....	1 bd.
	1958-1959.....	1 bd.
	1959-1960.....	1 bd.
	1960-1961.....	1 bd.
	1961-1962.....	1 bd.

	1962-1963	1 bd.
	1963-1964	1 bd.
	1964-1965	1 bd.
	1965-1966	1 bd.
	1966-1967	1 bd.
	<i>Anm.:</i> Fotografi af holdet vedlagt	
	1967-1968	1 bd.
	1968-1969	1 bd.
	1969-1970	1 bd.
1970-1982	Forsømmelsesprotokoller	2 bd.
	<i>Nemlig:</i>	
	1970-1974	1 bd.
	1978-1982	1 bd.
	<i>Anm.:</i> Indeholder elevens fravær i week-ender.	

Karakterer og vidnesbyrd

1927-1978	Eksamensprotokoller	8 bd.
	<i>Anm.:</i> Mangler for årene 1934-1951, 1966-1967.	
	<i>Nemlig:</i>	
	1927-1933	1. bd.
	1952-1955	1 bd.
	1956-1959	1 bd.
	1960-1963	1 bd.
	1964-1965	1 bd.
	1968-1975	1 bd.
	1972-1977	1 bd.
	<i>Anm.:</i> For statskontrollerede prøver niveau 9.	
	1972-1978	1 bd.
	<i>Anm.:</i> For statskontrollerede prøver niveau 10.	
1975-1976	Protokol over elevudtalelser.	1 bd.
	<i>Anm.:</i> Indeholder elevudtalelser fra de enkelte fag.	

1927-1976 Elevudtalelser m.v. 1 pk.
Anm.: Diverse år. Udtaget af eksamensprotokoller og protokol over elevudtalelser.

1971-1980 Sager vedr. eksamen m.v. 3 pk.
Anm.: Indeholder lærerudtalelser og karakterblade m.v. Desuden sager vedr. undervisning: holdlister, elevernes fagønsker, fraværslister fra 1978 m.v.
Nemlig:
1971-1976/77 1 pk.
1977/78-1978/79 1 pk.
1978/79-1979/80 1 pk.

Skoleliv

1952-1960 Dagbøger 2 bd.
Nemlig:
1952-1958 1 bd.
1958-1960 1 bd.

1974-1982 Sager vedr. skolens dagligdag. 1 pk.
Anm.: Indeholder sager vedr. fester, studieuger og undervisning, køkken-skemaer, lister over arbejdsfordeling, madplaner m.v. Desuden skrivelser til kommende elever og deres forældre samt til lærerpersonalet.

Diverse

1953-1959 Forstanderindens protokoller 2 bd.
Anm.: Indeholder forstanderinden Helga Lawaetz's elevfortegnelser, undervisningsplaner, diverse skrivelser og notater. Helga Lawaetz var forstanderinde fra 1935 til 1959.

	<i>Nemlig:</i>	
	1953-1958	1 bd.
	1958-1959	1 bd.
1953-1959	Forstanderindens diverse sager <i>Anm.:</i> Udtaget af forstanderindens protokoller	1 pk.
1937	Forstanderindens kogebog	1 bd.

Fotografier m. v.

ca. 1927	Fotoalbum fra Banehøj <i>Anm.:</i> Indeholder 2 album fra Baune- højs tidligste år.	1 pk.
ca. 1940- 1950	Fotografier fra Banehøj m. v. <i>Anm.:</i> Fotografierne er fra 1940'erne og 1950'erne og forestiller Banehøjs elever i aktivitet i hus og have samt bygningen og dens interiør. Desuden fotografier benyttet til Mariaforbun- dets 75-års jubilæumsskrift.	1 pk.

Mariaforbundets praktisk-sociale kursus på Halstedhus

Fotografier m. v.

1984-1987	Lysbilleder	1 pk.
ca. 1976- ca. 1984	Film og bånd <i>Anm.:</i> Indeholder et lydbånd fra o. 1976 »Ung i kommunen«, interview med Søren Udam m. fl., et lydbånd – udateret – fra Halstedhus nærradio samt 8 super-8 film med lister over gamle elevers adresser, udarbejdet 3. november 1984.	1 pk.

ISBN 87-89409-03-5

DIS-Danmark

1 2 3 4 0 5

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK